

Genel durum ve görünüş şöyleydi:

Osmanlı Devleti'nin içinde olduğu devletler, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilmiş, Osmanlı ordusu her yanda zarar görmüş, koşulları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış, Birinci Dünya Savaşı'nın uzun seneleri boyunca hal yoğun ve yoksul düşmüştü. Milleti ve memleketi savaşa sürükleyenler, kendi yaşamlarının endişesine düşerek memleketten soysuzlaşmış, kendini ve yalnızca tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça önlemler araştırıyordu. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet aciz, onursuz, korkak, yalnızca padişahın iradesine bağlı ve bununla beraber kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma razı olmuştu.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmıştı...

İtilaf (Anlaşma) Devletleri, ateşkesin hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlardı. Birer bahaneyle itilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'daydı. Adana Fransızlar: Urfa, Maraş ve Antep İngilizler tarafından işgal edilmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyordu. Her tarafta yabancı devletlerin subay, memur ve

ajanları faaliyetteydi. En sonunda, sözüme başlangıç olarak o aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin onayıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkmıştı.

Bundan başka, memleketin dört tarafında Hristiyan azınlıklar gizli açık, özel istek ve amaçlarının elde edilmesine, devletin bir an önce çökmesine çabalıyorlardı.

Sonradan elde edilen güvenilir bilgi ve belgeler gösterdi ki İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira heyeti, vilayetler içinde çeteler kurmak ve yönetmek, mitingler ve propagandalar yaptırmakla meşguldü. Yunan Kızılhaçı, resim muhacir komisyonu, Mavri Mira heyetinin çabalarını kolaylaştırmakla görevliydi. Mavi Mira heyeti tarafından yönetilen Rum okullarının izci örgütleri, yirmi ş yaşını aşmış gençler de dahil olmak üzere her yerde tamamlanıyordu.

Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira heyetiyle fikir birliği içinde çalışıyordu. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibi ilerliyordu.

Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz kıyılarında kurulan ve İstanbul'daki merkeze bağlı Pontus Cemiyeti kolaylıkla ve başarıyla çalışıyordu.

Bu Duruma Karşı Düşünölen Kurtuluş Çareleri

Vaziyetin dehşeti ve tehlikesi karşısında, vatanın her tarafında ve her bölgesinde birtakım kişiler tarafından kurtuluş yolları düşünölmeye başlanmıştı. Bu düşünceyle yapılan girişimler birtakım örgütlerin ortaya çıkmasını sağladı. Mesela, Edirne ve civarında Trakya-Paşaeli adlı bir cemiyeti vardı. Doğuda Erzurum ve Elazığ'da, genel merkezi İstanbul'da olmak üzere Doğu İllerinin Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti (Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti) kurulmuştu. Trabzon'da, Hakları Koruma (Muhafaza-i Hukuk) adlı bir cemiyet bulunduğu gibi İstanbul'da da Trabzon ve Yöresi Özerklik Cemiyeti (Trabzon ve Havalisi Ademi-i Merkeziyet Cemiyeti) vardı. Bu cemiyet merkezinin gönderdiği delegelerle, Of ilçesi ve Lazistan (Rize) yöresinde şubeler açmışlardı.

İzmir'in işgal edileceğine dair Mayıs'ın 13 'ünden beri elle tutulur belirtiler gören İzmirli bazı gençler vatanseverler, aynı 14. ve 15. gecesini, bu acıklı durum hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlar ve bir oldubittiye geldiğine kuşku kalmayan Yunan işgalini, İzmir'in Yunanistan'a katılmasıyla sonuçlanmasını önlemek düşüncesinde birleşmişler ve Redd-i İlhak (Katmayı Önleme) ilkesini ortaya atmışlardır. Bu ilkenin yayılması için aynı gece İzmir'de Yahudi Mezarlığı'na toplanabilen halk tarafından bir miting toplantısı yapılmışsa da ertesi sabah Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesi üzerine, bu toplantıdan beklenen ölçüde sonuç alınamamıştır.

Ulusal Kuruluşlar ve Bunların Politik Amaç ve Hedefleri

Bu cemiyetlerin kuruluş amaçları ve siyasi hedefleri hakkında kısaca bilgi vermek uygun olur düşüncesindeyim.

Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden bazılarıyla henüz İstanbul'dayken görüşmüştüm. Osmanlı Devleti'nin yıkılışını güçlü bir ihtimal olarak görüyorlardı. Osmanlı yurdunun parçalanacağı tehdidi karşısında, Trakya'yı, olabilirse Batı

Trakya'yla birleşerek bir bütün halinde İslam ve Türk topluluğunu kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu amaca ulaşmak için o zaman akıllarına gelen tek yol İngiltere'nin olmazsa Fransa'nın yardığının sağlamaktı.

Bu matsala bazı yabancı devlet adamlarıyla temas kurmak ve diyalog yollarını da aramışlardı. Hedeflerinin bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.

Doğu İllerinin Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin kuruluş amacı da (tüzüklerinin ikinci maddesi) doğu illerindeki bütün halkın dinsel ve sayısal haklarının özgürce gelişmesini sağlamak üzere yasal yollara başvurmak, adı geçen illerdeki Müslüman halkın tarihi ve ulusal haklarını, gerektiğinde medeni dünya önünde savunmak; doğu illerinde yapılan kıyım ve cinayetlerin nedenleriyle faktörleri ve bunları yapanlar ve yaptıranlarla ilgili tarafsız bir soruşturma açarak suçluların acilen cezalandırılmalarını istemek; halklar arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi ve eskisi gibi iyi ilişkilerin oluşması için çaba göstermek; savaştan doğan yıkım ve yoksulluğu hükümet katında

girişimlerde bulunarak elden geldiğince giderme yollarını aramaktı.

İstanbul'daki yönetim merkezinden verilmiş olan bu talimat gereğince, Erzurum şubesi, doğu illerinde Türklerin haklarını korumakla beraber, Ermeni göçü sırasında yapılan kötü muameleyle halkın kesinlikle ilgisi bulunmadığını ve Rus işgaline kadar Ermeni mallarının korunduğunu, buna karşılık Müslümanlara acımasızca davranıldığını ve dahası emre aykırı olarak göçten alıkonulan kimi Ermenilerin, koruyucularına yaptıkları kötülükleri, kanıtlanmış belgelerle medeni dünyaya sunmaya ve doğu illerine dikilen açgözlü bakışları söndürmek için çalışmaya karar veriyor (Erzurum şubesini bildirisi).

Doğu İllerini Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin, ilk Erzurum şubesini kuran kişiler, doğu illerinde yapılan propagandaları ve bunların masatların, Türklük-Kürtlük Ermenilik sorunlarını, bilimsel teknik ve tarihi bakımdan inceleyip araştırdıktan sonra, gelecekteki çalışmalarını şu üç noktada topluyorlar (Erzurum şubesinin basılı raporu):

Kesinlikle göç etmemek.

Bir an önce bilim, ekonomi, din alanında örgütlenmek.

Saldırıya uğrayacak doğu illerinin herhangi bir bucağını savunmada birlikte davranmak. Doğu İllerini Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin İstanbul'daki yönetim merkezinin bilim ve uygarlık yöntemleriyle amaçlarına ulaşabileceği konusunda aşırı derecede iyimser olduğu anlaşıyor. Gerçekten bu yolda çaba göstermekten geri durmuyor. Doğu illerinde Müslüman halkın hakların savunmak için Le Pays (yurt) adında Fransızca bir gazete yayımlıyor. Hâdisat gazetesini imtiyazını üzerine alıyor, Bir yandan da İstanbul'daki İtilaf Devletleri'nin temsilcilerine ve İtilaf Devletleri'nin başbakanlarına muhtıra veriyor. Avrupa'ya bir heyet göndermek üzere girişimde bulunuyor.

Bu açıklamalardan kolayca anlaşılabileceğini sanırım ki Doğu İllerini Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin kurulmasına neden olan önemli sebep ve endişe, doğu illerinin Ermenistan'a verileceği ihtimaline dayanıyor. Bu ihtimalin gerçekleşmesinde, doğu illerinde Ermeni nüfusunun çoğunlukta gösterilmesine

Çalışanların, bilimsel ve tarihsel belgelerle dünya kamuoyunu aldatmayı başarmaları ve bir de Müslüman halkın Ermenileri soykırıma uğratan vahşiler olduğu iftirasını doğruymuş gibi kabul ettirmeleri durumunda gerçekleşebileceği varsayımı ağır basıyor. Bundan dolayı cemiyet, aynı neden ve araçlarla donamış olarak tarihsel ve ulusal haklarını savunmaya alışıyor.

Karadeniz kıyısı olan bölgelerde de bir Rum Pontus hükümeti kurulacağı korkusu vardı. Müslüman halkı Rumların boyunduruğuna bırakmayıp yaşam haklarını ve varlıklarını koruma amacıyla, Trabzon'da da bazı kişiler ayrıca bir cemiyet kurmuşlardı.

Merkezi İstanbül'da olan Trabzon ve Yöresi zerklik Cemiyeti'ni siyasal hedefi ve amacı adından anlaşılmaktadır. Herhalde, merkezden ayrılmak amacını güdüyor.

lke İçinde ve İstanbül'da

Ulusal Varlığa Düşman Kuruluşlar

Kurulmaya başlayan bu derneklerden başka, yurdun içinde birtakım girişimler ve kuruluşlar da ortaya çıkmıştı. Bunların

içinde Diyarbakır, Bitlis, Elazığ illerinde, İstanbul'dan yönetile Kürt Teali Cemiyeti (Kürtlerin Yükselişi Cemiyeti) vardı. Bu cemiyetin amacı, yabancı devletlerin korunuculuğu altında bir Kürt devleti kurmaktı.

Konya ve dolaylarında İstanbul'dan yönetilen Teali-i İslam Cemiyeti (İslam Yükselişi Cemiyeti) kurulmaya çalışılıyordu. Memleketin hemen her tarafında İtilaf ve Hürriyet, Sulh ve Selamet Cemiyetleri de vardı.

İngiliz Muhipler Cemiyeti

İstanbul'da çeşitli amaçlarla gizli ve açıktan olmak üzere de birtakım parti ya da dernek adı altında kuruluşlar vardı.

İstanbul'da önemli sayılacak girişimlerden biri, İngiliz Muhipler Cemiyeti'ydi. Bu isimden, İngilizlere dost olanların kurdukları bir cemiyet olduğu anlaşılmasın! Bence, bu cemiyeti kuranlar, kendilerin ve menfaatlerini sevenler, kendilerini ve menfaatlerini korunmasının yolunu Lloyd George hükümeti arcılığıyla İngiltere'nin desteğini sağlamakta arayanlardır. Bu

zavallıların, İngiliz Devleti'nin, Osmanlı Devleti'ni bir bütün olarak bırakmak ve koruma isteğinde olup olamayacağını, bir kez olsun düşünüp düşünmedikleri üzerinde durmak gerekir.

Bu cemiyete girenlerin başında Osmanlı padişahı ve yeryüzü halifesi unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, İçişleri Bakanı Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali beyler ve Sait Molla bulunuyordu. Cemiyette İngiliz ulusundan kimi serüvenciler de vardı. Mesela, Rahip Frew (Fru) gibi yapılan işlerden anlaşıldığına göre, cemiyetin başkanın Rahip Frew'ydu.

Bu cemiyetin iki kolu ve niteliği vardı. Biri göz önünde olan ve uygarca girişimlerle İngiliz Korumasını istemeye ve sağlamaya yönelen niteliği idi. Diğeriyse gizli yönüydü. Esas çalışma bu yönde idi. Memleket içinde örgütlenerek ayaklanma ve başkaldırıları düzenlemek, ulusal bilinci felce uğratmak, yabancı devletlerin işe müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince girişimler, cemiyetin bu gizli kolu tarafından yönetilmekteydi. Sait Molla'nın, cemiyetin açık girişimlerinde olmasından daha fazla gizli işlerinde de rol aldığı görülecektir. Bu cemiyet

hakkında söylediklerim, sırası geldikçe yapacağım açıklama ve gerektiğinde göstereceğim belgelerle daha iyi anlaşılacaktır.

Amerikan Mandası İsteyenler

İstanbul'daki kadınlı erkekli birtakım mevki sahibi kişiler de gerçek kurtuluşun Amerika'nın mandası (yönetimi) altına girmeyi istemek ve sağlamakta görüyorlardı. Bu fikirde olanlar fikirlerinde çok direndiler, kesinlik doğru olan yolu, kendi görüşlerin desteklenmesi olduğun kanıtlamak için çok çalıştılar. Bu konuda da sırası gelince bazı açıklamalar yapacağım.

Müfettişlik Görevimin Geniş Yetkileri

Benim yetkim, iki kolorduyu doğrudan doğruya emrim ve komutam altında bulundurmaktan daha fazlaydı. Müfettişlik bölgame yakın birliklere ve valiliklere de bildirimde bulunabilecektim. Bu yetkiye göre, Ankara'da bulunan 20. Kolordu ve bunun bağlı bulunduğu müfettişlikle, Diyarbakır'daki kolorduyla ve Anadolu'daki bütün sivil örgütlerin yöneticileriyle ilişkiler kurabilecek ve yazışmalar yapabilecektim. Bu geniş yetkinin, beni İstanbul'dan uzaklaştırmak amacıyla Anadolu'ya gönderenler

tarafından, bana nasıl verilmiş olduğuna şaşabilirsiniz. Onlar bu yetkiyi bana bilerek ve anlayarak vermediler.

Genel Duruma Bakış

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ni maddi ve manevi bakımdan işgal etmişler; onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve halife olan kişi, kendi hayatını ve rahatını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de öyle. Başsız kalan millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri beklemekte. Felaketin korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, bulundukları çevreye ve olayların etlilerine göre, kurtuluş saydıkları önlemlere yönelmişler. Ordu, adı var kendi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar. Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun, vatanın parçalanışını gördükçe yürekleri kan ağıyor. Hepsi çıkar yol, kurtuluş yolu aramakta...

Bir başka önemli noktayı da belirtmek gerekir. Kurtuluş yolu aranırken İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek temel ilke olarak kabul edilmekteydi. Bu

devletlerden sadece biriyle bile başa çıkılamayacağı düşüncesi hemen bütün akıllarda yer etmişti. Bu anlayışta olan yalnız halk değildi. Özellikle seçkin ve aydın denilen insanlar böyle düşünüyorlardı. Öyleyse, kurtuluş yolu aranırken iki şey söz konusu olmayacaktı. Birincisi, İtilaf Devletleri'ne karşı düşmanlık gösterilmeyecekti. İkincisi de padişah ve halifeye canla başla bağlı kalmak temel koşul olacaktı.

Düşünülen Kurtuluş Çareleri

Açıkladığım konular ve izlenimlerime göre üç farklı karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek,

İkincisi, Amerika'nın mandasın istemek,

Üçüncüsü, bölgesel kurtuluş yolları aramak.

Benim Kararım

Ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün deliller ve mantıklar çürüktü, esassızdı. Gerçek şudur ki, o günlerde Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamamlanmıştı. Osmanlı Devleti tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamını yitirmiş bir takım boş sözlerden ibaretti. Öyleyse, sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?

Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulusal egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımız yeni bir Türk Devleti kurmak!

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur.

Ya İstiklal, Ya Ölüm!

Bu kararın dayandığı en güçlü düşünüş ve mantık şuydu:

Temel ilke, Türk milletinin onurlu ve saygın bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak tam bağımsız olmakla gerçekleşebilir. Ne kadar zengin ve refah içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, medeni toplumlar karşısında uşak durumunda kalmaktan öteye gidemez.

Yabancı bir Devletin koruyuculuğunu kabul etme, insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlük ve uyuşukluğu kabul etmekten başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına yabancı bir yönetici getirmeleri düşünülemez.

Halbuki, Türk'ün gururu, kendine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet, esir yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir!

Öyleyse, ya istiklal ya ölüm!

İşte, gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır.

Bir an için, kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranılacağını düşünelim. Ne olacaktı? Esaret!

Peki, öteki karalara boyun eğme halinde sonuç bunu aynısı değil miydi?

Şu farkla ki, bağımsızlığı için ölümü göze alan bir millet, insanlık onur ve şerefine gereği olan her özveriye başvurduğunu düşünerek teselli bulur ve kuşkusuz, tutsaklık zincirinin kendi eliyle boynuna geçiren, miskin, onursuz bir milleti oranla dost ve düşman gözündeki yeri bambaşka olur.

Sonra, Osmanlı hanedan ve saltanatının devam ettirilmesine çalışmak, kuşkusuz Türk milletine karış en büyük kötülüğü yapmaktı. Çünkü millet, her türlü fedakârlığa başvurarak bağımsızlığını kazanmış olsa da, padişahlık devam ederse, bu bağımsızlığa kazanılmış gözüyle bakılamazdı. Artık vatan ve milletle hiçbir gönül ve düşünce bağı kalmamış bir sürü delinin, devlet ve milletin bağımsızlığını ve gururunun koruyucusu durumunda bulundurulmasına nasıl göz yumulabilirdi?

Halifeliğin durumuna gelince, bilim ve tekniğin ışıkları boğduğu gerçek medeniyet dünyasında gülünç sayılmaktan başka bir tarafı kalmış mıydı?

Görülüyor ki, verdiğimiz kararın uygulanmasını sağlamak, için, daha milletin alışmadığı bazı meseleleri ele almak gerekiyordu. Ortaya atılmasında, halk için büyük sakıncalar doğuracağı sanılan noktaların dile getirilmesinde kesin zorunluluk vardı.

Osmanlı Hükümeti'ne, Osmanlı padişahına ve Müslümanların halifesine isyan etmek, bütün milleti ve orduyu ayaklandırmak gerekiyordu.

Milli Sır

Bu son sözlerimi özetlemek gerekirse, diyebilirim ki: Ben milletin vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini, bir milli sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulatmak mecburiyetindeyim.

Yunan Ordusunun Manisa Ve Aydın Çevresin İşgali

Yunan ordusunun Manisa ve Aydın çevrelerini ele geçirdiği öğrendim. Ancak İzmir ve Aydın'da bulunan kuvvetler hakkında bilgi edinemiyordum Bu birliklerin komutanlarına birtakım emirler

yazmıştım. Sonunda 29 Haziran günü, 56. Tümen Komutanı Bekin Sami Bey'in iki gün önceki tarihli bir şifre telgrafını aldım.

56. Tümen'e, İzmir'deki Hürrem Bey adında biri komuta ediyormuş. Bu zat İzmir'deki iki alayıyla birlikte hemen hemen hepsi esir düşmüşler. Bekir Sami Bey, bu kuvvetlerin artıklarının komutasını almak üzere gönderilmiş.

Bekir Sami Bey, 27 Haziran 1919 tarihli telgrafında, 22 Haziran 1019'da yazdığım iki emri ancak 27 Haziran'da Bursa'ya ulaştığında alabildiğini verdiği bilgi ve açıklamada, "Ulusal amaçları gerçekleştirecek yeterli araçları bulamadığımdan tümenimi yeniden düzene sokmayı başarırsam daha iyi hizmetler yapılmasının mümkün olacağını gördüğümünden, 21 Haziran sabahı Kula'dan Bursa'ya doğru hareket etmek zorunda kaldım. Ayrıca birçok engеле karşın, milli mücadelenin yurdun kurtarılması için kaçınılmaz olduğu düşüncesini her tarafa yaymayı başardığını," söylüyor. Düşündüklerime ve yaptıklarına sarsılmaz inancı olduğunu bildiriyordu.

Ulusal Örgütlerin Kurulması ve Milletin Uyandırılması

Bir hafta kadar Samsun'da ve 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya gittim. Bu süre içinde bütün yurttaki ulusal örgütlerin kurulması gerektiğini bir genelgeyle bütün komutanlara ve sivil yönetim görevlilerine bildirdim.

Üzerinde durulmaya değer konu; İzmir'e, onun adından da Manisa ve Aydın'a düşmanın girişiyle yapılan saldırı ve kısımlar hakkında millet henüz aydınlanmamıştı. Milli varlığa vurulan bu korkunç darbeye karşı açıkça hiçbir tepki ve şikâyet ortaya konmamıştı. Milletin bu haksız saldırı karşısında sessiz ve hareketsiz kalması, milletin menfaatine yorumlanamazdı. Onun için milleti uyarıp harekete geçirmek gerekirdi. Bu amaçla 29 Mayıs 1919'da valilere ve yöneticilere, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu ve Diyarbakır'da 13. Kolordu komutanlıklarına, Konya'da Ordu Müfettişliği'ne bir genelgeyle şu emirlerde bulundum.

"İzmir'le bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak hissettirmektedir. Vatan bütünlüğümüzün korunması için milletçe daha içten tepki

gösterilmesi ve bunun devam ettirilmesi gereklidir. Milli hayat ve bağımsızlığımızda yaralar açan işgal ve saldırı gibi olaylar bütün halka kan ağlatmaktadır. Üzüntü ve acılar dindirilemiyor. Kabullenilmesi ve dayanılması mümkün olmayan bu duruma derhal son verilmesinin, bütün medeni ülkeler ve büyük devletlerin adalet ve nüfuzlarından sabırsızlıkla beklendiğini göstermek amacıyla, önümüzdeki hafta içinde çeşitli illere göre pazartesi başlayıp çarşamba günü başvurunun arkası alınmak üzere, büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak, milli gösterilerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar ulaştırılması, bütün büyük devletlerin temsilcileriyle İstanbul hükümetine uyarıcı telgraflar çekilmesi, yabancıların bulunduğu yerlerde yabancılar da etki altına alınmakla birlikte, milli gösterilerde terbiye ve sessizliğin korunmasına son derecede dikkat edilmesi, Hristiyan halka karşı bir saldırıyla gösteri ve düşmanlık gibi tavırlar alınmaması mecburidir. Sizin bu fikirler etrafından hassas ve etkili bulunmanız dolayısıyla, işin iyi yönetileceği başarıya ulaşılacağına benim güvenim tamdır. Sonuncundan haberdar edilmemi rica ederim."

Milli Gösterilerin ve Toplantıların Yankıları

Verdiğim bu emir üzerine her yerde gösteriler yapılmaya başlandı.

Yalnız, sınırlı birkaç yede bazı gereksiz korkularla kararsızlığa düşüldüğü anlaşılmıştır. Örneğin Trabzon'da 15. Kolordu komutanının telgrafından, gösteri sırasında Rumların uygunsuz davranışlarda bulunabilecekleri ve hiç yoktan bir olay çıkabileceği düşünülerek gösteri yapılmadığı anlaşılıyordu.

Her yerde gösterilerin yapılması için verdiğim emirden üç gün sonra 31 Mayıs 1918'da Savunma Bakanı'ndan bir telgraf aldım. Telgrafta yetkim altında buluna bölgelerdeki Ermenilerin iyi korunması gerektiği bildiriliyordu. Sivas Vali Vekâleti'nden aldığım 2 Haziran 1919 tarihli telgrafta da, İzmir'e Yunan ordusunun girmesi üzerine, Aziziye'de Hristiyanların öldürülmekle korkutulduğu ileri sürülerek, bu gibi durumlar karşısında müttefik askerlerinin Sivas'a girebileceği belirtiliyordu.

Gerçekte ne Sivas'ta kaygı verici bir durum vardı ne de Hıristiyanların öldürülmekle korkutulduğu doğrudu. Bunları, milletçe yapılmaya başlanan gösterilerden telaşlanan Hıristiyan azınlıkların, yabancılardan dikkatini kendi üzerlerine çekmek için bilerek yaydıkları uydurma haberler olarak kabul etmek gerekir.

İstanbul'a Geri Çağrılışım

8 Haziran 1919'da savunma bakanı tarafından İstanbul'a çağrıldım. Anadolu'ya geçeli bir ay olmuştu. Bu süre içinde bütün ordu birlikleriyle görüşme ve bağlantı sağlanmıştı. Millet elden geldiğince aydınlatılarak uyarılmış, ulusal örgüt kurma düşüncesi yayılmaya başlamıştı. İşler artık bir komutan kimliğiyle idare edilip yönetilemeyecekti. Yapılan çağrıya uymamak ve gitmemekle beraber, ulusal örgüt ve hazırlıkların yönetimi sürdürdüğüm göre, şahsi olarak başkaldırır duruma girmiştım. Bundan başka, uygulamaya karar verdiğim girişim ve eylemlerin köklü ve sert olacağı belliydi.

Öyleyse, yapılacak işlerin bir an önce şahsi olmaktan çıkarılması ve bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve yansıtacak bir kurul adına yapılması gerekliydi.

Sivas'ta Genel Bir Milli Kongre Toplama Kararı

18 Haziran 1919 tarihinde Trakya'ya verdiğim emirle belirttiğim bir noktanın uygulanma zamanı gelmiş bulunuyordu. Hatırlınızdadır ki, o nokta Anadolu ve Rumeli Cemiyeti'ni birleştirerek, bir merkezden idare ve yönetmek üzere Sivas'ta genel bir milli kongre toplamaktı. Bu amacın gerçekleşmesi için 21-22 Haziran 1919 gecesi, emir subayım Cevat Abbas Bey 'e Amasya'da yazdırdığım genelgenin esas noktaları şunlardı:

Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimiz yok olmuş gibi gösteriyor.

Milletimiz bağımsızlığını, yine milletin kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır gereklidir. Anadolu'nun her bakımdan en

güvenli yeri olan Sivas'ta hemen milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.

Bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin en kısa zamanda yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir.

Her türlü olasılığa karşı, bu iş milli bir sır gibi tutulmalı ve temsilciler, gerektiğinde yolculukların kimliklerin gizleyerek yapmalıdırlar.

Doğu illeri adına, 23 Temmuz'da, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. O güne kadar diğer illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas'ta yapılacak genel toplantıya katılmak üzere hareket ederler.

İstanbul'daki Bazı Kişilere Gönderdiğim Mektup

Kongreye davet genelgesi sivil ve askeri kurumlara şifre olarak verildi. Bundan başka İstanbul'da bulunan bazı kişilere de gönderildi. Ancak bu kişilere ayrıca birer de mektup yazdım. Kendilerine Mektup yazdığım kişiler şunlardı: Abdurrahman Şeref

Bey, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Seyit Bey, Halide Edip Hanım, Kara Vasıf Bey, Ferit Beyi (bayındırlık bakanıydı), Sulh ve Selamet Partisi Başkanı Ferit Paşa (daha sonra milli savunma bakanı oldu), Cami Bey, Ahmet Rıza Bey.

Bu mektupta söylediğim noktaları özel özet olarak tekrar edeceğim:

Sadece mitingler ve gösteriler, büyük amaçları hiçbir zaman gerçekleştiremez.

Bunlar, ancak doğrudan doğruya milleten bağrından doğan ortak güce dayanırsa kurtarıcı olur.

Zaten acı olan durumu tehlikeli biçime sokan en önemli etken, İstanbul'daki karşıt akımlar ve ulusal davayı zararlı bir şekilde yüzüstü bırakan siyasal ve milli olmayan propagandalardır. Bunun cezasını yurdumuzun nasıl çektiğini görmekteyiz.

Artık, İstanbul Anadolu'ya egemen değil, bağlı olmak mecburiyetindedir.

Size düşen özveri pek büyüktür.

Ali Kemal Bey'in Genelgesi

25 Haziran'a kadar Amasya'da kaldım. O tarihlerde İçişleri Bakanlığı görevinde bulunan Ali Kemal Bey, benim görevden alınmamı ve artık benimle hiçbir resim işleme girişilmemesi gerektiğini ve hiçbir isteğimi yerine getirmeme konusunda şifreli bir genelge yayımlamıştı.

23 Haziran 1919 tarih ve 84 numaralı olan bu şifre metnini, dikkate değer bir düşünceyi gösteren bir belge olduğu için aynen iletceğim:

İçişleri Bakanı Ali Kemal Bey'in 23.6.1919 tarihinde 84 sayılı şifresini çözülmüş kopyasıdır:

"Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla birlikte günün siyasetinden son günlerde haberi olmadığı için, büyük vatanseverlik ve gayretine rağmen yeni görevinde asla başarı gösteremedi. İngiliz Olağanüstü Temsilcisi'nin istek ve zorlamasıyla görevden alındı ve görevden alındıktan sonra yaptıkları ve yazdıklarıyla da bu eksikliklerini daha çok ortaya çıkardı. Redd-i İlhak Cemiyetleri gibi Balıkesir ve Aydın

civarlarında Müslüman halkı boş yere öldürmemek ya da bu fırsattan yararlanarak milleti haraca kesmekten başka bir iş görmeyen emirsiz, kanunsuz ve saygısı olarak kurulan bazı heyetler için daha önceden bu yana çektiği telgraflarla da, siyasi hatasını idare bakımından da artırdı. Kendisinin İstanbul'a getirilmesi Savunma Bakanlığı'na ait bir görevdir. Fakat İçişleri Bakanlığı'nın size kesin emri, artı o kişinin görevden alınmış olduğunu bildirmek, kendisiyle hiçbir resmi işleme girişmemek, hükümet işlerine dair hiçbir isteğini yerine getirmemektir. Bu emre uygun hareket etmekle ne gibi sorumlulukların ortadan kalkacağı sizlerin de kabul edeceğinizden eminim. Bu önemli ve tehlikeli dakikalarda memur, halk, her Osmanlı'ya düşen büyük görev, barış konferansı tarafından geleceğimize dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız çılgınlıkların hesapları görülürken, artık aklımız başımıza almamız gerektiğin göstermek, akıllıca ve tedbirli davranmak, parti, mezhep, ırk ayrımı yapmaksızın her ferdin hayatını, malını, ırzını koruyarak medeni dünyanın gözü önünde bu memleketi bir daha kirletmemek değil midir.? "

Ali Kemal Bey ve Padişah

Bu şifreli genelgeden, benim Sivas'a vardığım 27 Haziran 1919 günü haberim oldu. Ali Kemal Bey, 23 Haziran tarihli bu genelgesiyle düşmanlara ve padişaha karşı önemi bir görev yaptıktan sonra, 26 Haziran 1919 tarihinde hükümetten çekilmiştir. Ali Kemal Bey'in sadrazamlığa verdiği resmi istifa yazısından başka, saraya da gidip padişaha kendi eliyle verdiği istifa yazısı örnekleriyle sözü olarak bildirdiklerini ve padişahın ona verdiği cevabı çok sonra öğrendim.

Ali Kemal Bey, istifa yazılarında, özellikle padişaha verdiği yazıda: "Osmanlı topraklarının çeşitli yerlerinde baş gösteren ayaklanma ve karışıklıklar üzerine, ayaklanma ateşinin hemen ve yayılmadan durdurulması ve söndürülmesi için önlem almak, yalnız kendi makamını ilgilendirirken, padişahın gösterdiği yakın ilgili ve güveni çekemeyen bazı arkadaşlarının birçok asılsız bahaneler ileri sürerek ayaklanmanın daha da genişlemesine yok atıklarından," söz ettikten sonra, "Resmi görevinden ayrılmakla birlikte özel olarak hizmet edeceğini ve bağlılıktan

ayrılmayacağını, ekliyor ve sözlü olarak da, "Resmi görevinden ayrılmasını fırsat bilen düşmanlarının saldırısından kulunuzu koruyunuz," ricasında bulunuyorlar.

Padişah cevap olarak, "Beni büsbütün yalnız bırakmayacağınıza inanıyorum. Bağlılığınız, bana büyük ümit ve teselli vermiştir. Saray, her zaman size açıktır. Refik Bey'le işbirliğinden ayrılmayınız, " gibi iltifatta bulunuyor.

Ali Galip Bey Sivas'ta

Ali Kemal Bey'in Amasya'dayken henüz haberdar olmadığımı bildirdiğim genelgesi, memurların ve halkın kafasını gerçekten karıştırmış. Her yerde eksik olmayan yıkıcı ruhlu kimseler hemen bana karşı propagandaya ve çalışmaya girişmişler.

Bu yoldaki zararlı gösteri ve işlerin en önemlisi Sivas'ta hazırlanmaya başlanmış.

İzin verirsiniz bunu kısaca anlatayım: 23 Haziran günü, Sivas'ta Ali Galip Beye adında biri, on kadar adamıyla bulunuyormuş. Bu kişi İstanbul'dan, Elazığ Valisi olarak

gönderilmiş olan Kurmay Albay Ali Galip'tir. Sözde Elazığ'ın ikinci derecede il memurlarından olmak üzere, birtakım insanları da İstanbul'dan seçmiş, beraberinde götürüyor.

Ali Galip, yolu üzerinde bulunan Sivas'ta kalmış. Özel görevi bulunduğuna kuşku duymamak gereken Ali Galip, orada kendine kuvvetli taraftarlar bulmuş. Görevini iyi uygulamak için hazırlıklara ve önlemler almaya başlamış.

İçişleri Bakanlığı'nın beni suçlayan emri gelir gelmez, çalışmaya başlamış. Sivas sokaklarından benim, "hain, başkaldıran, zararlı bir kişi olduğum yolunda, "duvarlara yazılar yapıştırılmış.

Kendisi de bir gün, Sivas'ta vali olan Reşit paşa'nın yanına giderek, İçişleri Bakanlığı'nın emrinden söz ettikten sonra, Sivas'a gidersen hakkımda uygulayacağı işlemi sormuş.

Reşit Paşa ne yapılabileceğini sormuş. Ali Galip, "Ben senin yerinde olsam, hemen kolların bağlar ve tutuklarım, Senin de böyle yapmam gerekir, " demiş.

Reşit Paşa, bu işin bu denli basit olacağına inanmamış. Konuşma epey uzamış. Konuşmaya katılanlar çoğalmış...

Öyle ki, bir kısım halk verilecek kararı anlamak için toplanmış...

Bugün, Haziran'ın 27. günüdür. Bakışlarımızı tekrar bu noktaya dönmek üzere bir an için bu tablodan ayıralım ve Amasya'ya çevirelim.

Sivas'a Hareket

Ayın 25. günü, Sivas'ta aleyhimde birtakım uygunsuz olaylar başladığını öğrendim. 25-26 Haziran gecesi, yaverim Cevat Abbas Bey'i çağırdım, "Yarın sabah karanlıkta Amasya'dan güneye gideceğiz," dedim. Bunun gizli tutularak hazırlık yapılması emrini verdim.

Bir yandan da 5. Tümen komutanı ve kurmaylarımla, gizlice şu önlemleri aldık: 5. Tümen komutanı, tümeninin seçkin subay ve erlerinden oluşmuş, oldukça güçlü bir atlı piyade birliğini derhal geceden başlayarak kuracaktı. Ben, 26 Haziran sabah arkadaşlarımla birlikte otomobille Tokat'a gidecektim. Birlik

kurulur kurulmaz, Tokat üzerinden Sivas'a doğru yönelecek ve benimle bağlantı kurmaya çalışacaktı. Gidişimiz gizli tutulacaktı.

26 Haziran'da Amasya'dan yola çıktım. Tokat'a varır varmaz telgrafhaneyi kontrol altına aldırarak benim gelişimin Sivas'a ve hiçbir yere bildirilmemesini sağladım. 26-27 Haziran gecesini orada geçirdim, 27 Haziran'da Sivas'a doğru yola çıktım. Otomobille Tokat, Sivas'a yaklaşık altı saattir.

Sivas valisine, Tokat'tan Sivas'a gelmek üzere yola çıktığıı bildiren açık bir telgraf yolladım. İmzayı, "Ordu Müfettişliği" unvanımı kullanmıştım.

Telgrafta çıkış saatimi özellikle bildirmiştim. Ancak bu telgrafın, yola çıkışımdan altı saat sonra çekilmesini istedim ve o zamana kadar Sivas'a hiçbir şekilde bilgi verilmemesini sağlayacak önlemleri aldırdım.

Şimdi gözlerimizi yeniden Sivas'ta bıraktığımız noktaya çevirelim:

Ali Galip Bey ve Reşit paşa arasında, hakkımda uygulanacak işlemin tartışılması sahnesine... Tartışmanın kızıştığı bir sırada, Reşit Paşa'nın eline, benim Tokat'tan çekilen telgrafımı verirler. Reşit Paşa hemen Ali Galip Bey'e uzatır, "İşte kendisi geliyor, buyurun, tutuklayın!" der. Reşit Paşa telgrafta yazıl olan hareket saatini görünce hemen kendi saatini bakar: "Efendim geliyor değil, gelmiş olacaktır," diye ekler.

Bunun üzerine Ali Galip, "Ben tutuklarım dedimse, benim il sınırlarım içinde olursa tutuklarım, demek istedim," deyince toplantıda bulunanları bir heyecan kaplar... Hep birden: "Haydi öyleyse karşılamaya gidelim," diyerek toplantıya son verirler.

Ancak şehrin ileri gelenleri, halk ve askerle bir karşılama töreni hazırlayabilmek için biraz zaman kazanmaları gerektiğini, oysa hesaplarına göre ebenim yaklaşmış olabileceğimi dikkate alarak, beni şehrin girişine yakın olan Ziraat Numune Çiftliği'nde biraz dinlendirmenin yolların aramışlar. Vali Paşa, daha önce örgüt kurmak için Sivas'a gönderdiğim Tali Bey'i çağırarak, bu

iş i yerine getirmesin ondan rica etmiş ve gerekli hazırlıkları yapar yapmaz kendisinin de bize katılacağ ın söylemiş .

Tam Numune Çiftliği'nin karş ımıza çıkan bir otomobilin içinde Tali Bey görüldü. Otomobillerden indik, çiftliğin avlusunda oturduk. Tali Bey anlattığım durumu ayrıntılı olarak açıkladıktan sonra, görevinin beni burada biraz meş gul etmek olduğunu söyleyince, hemen ayağ a laktım, "Çabuk otomobillere ve Sivas'a!" dedim.

Bunun nedenini anlatayım. O anda aklıma gelen şeydu: Karş ılama töreni yapacağ ız, diye Tali Bey'i aldatmış olabilirler ve gerçekte tam tersi bir hazırlık yapmak için zaman kazanmak isteyebilirlerdi. Otomobillere binmek üzereyken Sivas tarafından başka bir otomobil yanımıza yaklaşt ı, içinde Vali Paş a vardı.

Reş it Paş a, "Efendim, birkaç dakika daha dinlenmek istemez misiniz?" diye söze başladı. "Yarım dakika bile dinlenmeye gerek duymuyorum. Hemen yola çıkacağ ız ve sen benim yanıma gel," dedim.

"Efenim," dedi, "sizin yanınıza Rauf Bey binsin, ben arkadaki otomobille de gelirim."

"Hayır, hayır!" dedim, "siz buraya..."

Bu basit önlemin neden alındığının açıklamaya gerek yoktur. Sivas'a girerken, caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askeri birlikler tören düzenini almış bulunuyordu. Otomobillerden indik. Yürüyerek askeri ve halkı selamladım...

Bu manzara, Sivas'ın saygıdeğer halkının ve Sivas'ta bulunan kahraman subay ve askerlerimizin bana ne denli bağlı ve sevgi ile dolu olduğunu gösteren canlı bir tanıktı...

Bundan sonra, doğru kolordu komutanlık dairesine gittim. Hemen Ali Galip'i ve onun yardakçısı olduklarını anladığım bozguncuları getirttim. Onlara ne yaptığımı anlatarak ayrıntıları uzatmak istemem.

Yalnız bir konuyu işaret etmekle yetineceğim. Ali Galip, karşılaştığı bu kötü muameleden sonra, gizlice anlatacaklarının olduğunu söyleyerek geceleyin yalnız olarak yanıma gelmek istedi.

Kabul ettim. Davranışlarının dışarıdan nasıl görüldüğüne önem vermememizi, ricayla Elazığ valiliğini kabul ederek gelmekteki amacının, benim görüşüme hizmet etmek olduğunu ve Sivas'ta durması nedenini benimle buluşup benden emir alma için olduğunu açıklamaya ve bin türlü kanıtla bizi ikna etmeye çalıştı ve sabaha dek oyalayarak başarı bile sağladığının açıkça söylemeliyim.

Erzurum'a Hareket

Sivas'ta örgütlerin kurulması ve nasıl davranılacağı konusunda gerekenlere talimat verdikten sonra, hiç uyumadan 27-29 Haziran gecesinin sabahında, bir bayram günü, Sivas'tan Erzurum'a doğru yola çıktık.

Bir haftalık yorucu bir otomobil yolculuğundan sonra 3 Temmuz 1919 günü halkın ve askerinin içten gösterileri arasında Erzurum'a varıldı. Gerekli önlemlerin alınması için haberleşme kanalı olan önemli merkezlerde bütün komutanlara 5 Temmuz 1919 tarihinde emir verdim.

Komutan, Vali ve Doğu illerinin Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'yle bağlantı kuruldu.

Vali Münir Bey, İstanbul hükümeti tarafından görevden alınmıştı. Yerinden ayrılmayıp Erzurum'da kalmasını bildirmem üzerine orada bulunuyordu. Bitlik valiliğinden ayrılıp İstanbul'a gitmek üzere Erzurum'dan geçen Mazhar Müfit Bey de ayı şekilde Erzurum'da beni bekliyordu.

Ulusal Amaç İçin Ortaya Atılmak Kararı

Bu iki vali beyle, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa ve yanımda buluna Rauf Bey, eski İzmir Mutasarrıfı Süreyya Bey, karargâhımdan Kurmay Başkanı Kâzım Bey, Kurmay Hüsrev Bey ve Doktor Refik Bey arkadaşlarımla ciddi bir görüşme yapmayı uygun buldum. Kendilerine genel ve özel durumu açıklayarak izlenmesi gerekli olan yolu anlattım. Bu arada en elverişsiz durumları, genel ve kişisel tehlikeleri, her ihtimale karşı göze alınması kaçınılmaz olan fedakârlığı dile getirdim. Bir de, "Ulusal amaç uğruna ortaya atılacakların yok edilmesini düşünen bugün, yalnızca saray, İstanbul hükümeti ve yabancılardır. Fakat bütün memleketin

aldatılabileceği ve bize karşı da çevrilebileceğini düşünmek gerekir. Önder olacakların her ne olursa olsun, amaçtan dönmemeleri, vatan topraklarında barınabilecekleri son noktada, son nefeslerini verinceye kadar, bu amaç uğrunda fedakârlıkların devam ettireceklerine işin başında karar vermeleri gerekir. Kalplerinde bu gücü duymayanların hiç girişimde bulunmamaları çok daha iyi olur. Çünkü aksi halde hem kendilerini hem de ulusu aldatmış olurlar.

Bir de söz konusu görev, resmi makam ve üniformaya sığınarak el altından yapılacak bir iş değildir. Böyle tutum bir dereceye kadar devam edebilir. Fakat artık o dönem geçmiştir. Açıkça ortaya çıkmak ve ulusun hakları adına yüksek sesle haykırmak ve bütün ulusun, bu haykırışa katılmasını gereklidir.

Benim, görevden alındığıma ve her türlü sonuçla karşı karşıya olduğuma kuşku yoktur. Benimle açıkça işbirliği yapmak, o sonuçları şimdiden kabul etmektir. Bundan başka, söz konusu ettiğimiz durumun istediği adamın, başka birçok bakımdan da ille ben olabileceğim gibi bir iddia yoktur. Yalnız herhalde, bu

ülke çocuklarından birinin ortaya atılması zorunlu olmuştur. Benden başka bir arkadaşı da düşünebiliriz. Yeter ki o arkadaş, bugünkü durumun kendisinden beklediği yolda yürümeyi kabul etsin" dedim.

Bu açıklamalardan sonra hemen karar vermenin doğru olmayacağını, bir süre düşünmek ve özel konuşmalar yapabilmek için, görüşmelere son verdiğimi bildirdim.

Tekrar toplandığımızda, işin başında benim bulunmamı, kendilerinin bana yardımcı ve destek olacaklarını bildirdiler. Yalnız Münir Bey önemli mazereti nedeniyle, bir süre için kendisinin fiili olarak görev almaktan başışlanmasını istedi. Ben, şeklen görev ve askerlikten istifa etmiş olsam da, bundan sonra da tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi üst komutanmışım gibi emirlerimin yerine getirilmesinin başarı için temel şart olduğunu belirttim. Bu konu da benimsendikten sonra toplantıya son verildi.

Erzurum Kongresi'nin Hazırlıkları

Erzurum'a gelişimin ilk günlerinde, Erzurum Kongresi'nin toplanmasını sağlamak için gerekli önlemleri almakla uğraşmaya önem verildi. Kongrenin toplanma günü olan 10 Temmuz yakalaşmasına rağmen, illerden gönderilmesi gereken temsilciler seçilip gönderilemiyordu. Oysa bu kongrenin toplanmasını sağlamak artık çok önemli olmuştu. Bu nedenle bizim de sağlam girişimlerde bulunmamız gerekti. Ama o günlerin koşulları içinde böyle bir niyetin gerçekleştirilmesindeki güçlüğü büyüklüğü kolaylıkla takdir edersiniz. İllerin her birine açık telgraflar gönderildiği gibi, bir yandan da şifreli telgraflarla valileri, komutanlara gereken bildirimde bulunuldu. Sonunda, on üç günlük bir gecikmeyle yeterince temsilci getirilerek kongre toplanabildi.

Ulusal mücadeleye ordu görevlilerinin desteğini sağlamak, askerin ve halkın çalışmalarını birbirleriyle uyumlu kalmak çok önemliydi.

Trabzon'daki tümeni, komutan vekili yönetiyordu. Asıl komutan Halit Bey, Bayburt'ta gizlenmişti. Halil Bey'i gizlendiği yerden

çıkartmak iki bakımdan gerekliydi. İlki ve en önemlisi, İstanbul'a çağrılmanın ve bir buyruğa uymamanın gizlenmeyi gerektirecek nitelikte olmadığını, millete ve özellikle ordu görevlilerini göstererek manevi gücü yükseltmek geriyordu. İkincisi de, sahilde önemli bir nokta olan Trabzon'a dışarıdan bir saldırı olursa, oradaki tümeni başında gözü pek bir komutan bulundurmak amacını taşıyordu.

Bunun için Halit Bey'i Erzurum'a getirttim. Kendisine özel bir talimat verdikten sonra, gerektiğinde hemen tümeninin başına geçmek üzere Maçka'da bulunması için emir verdirdim.

Biz bu işlerle uğraşırken, bin yandan da, İstanbul'da Savunma Bakanlığı makamında olan Ferit Paşa'nın ve padişahın, İstanbul'a dönmemi sağlamak için art arda çekilen aldatıcı telgraflarına da türlü cevaplar vermekle zaman yitiriyorduk.

Askerlik Görevinden Çekilme,

Milletin Sevgi ve Fedakârlılığına Güvenme

Savunma Bakanlığı, "İstanbul'a gel," diyor. Padişah, "Hava değişimi al, Anadolu'da bir yerde otur, fakat hiçbir işe karışma," diyor. İkisi birlikte sonunda, "Mutlaka gelmelisin," dediler. "Gelemem!" dedim. Sonunda, 8-9 Temmuz 1919 gecesi, sarayla telgraf görüşmesi sırasında, birdenbire perde kapadı. 8 Haziran'dan 8 Temmuz'a kadar süren oyun sona erdi. İstanbul, hemen o anda benim resmi görevime son verdi. Ben de aynı dakikada, 8-9 Temmuz 1919 gecesi saat 22.50'da Savunma Bakanlığı'na, saat 23:00'te padişaha resmi görevimle birlikte askerlikten de istifa ettiğimiz bildiren telgrafları çektim.

Durumu orduya ve millete kendim bildirdim. O günden sonra resmi görev ve yetkiden ayrılmış olarak sadece milletin sevgi ve fedakârlılığına güvenerek ve onun tükenmez bolluk ve güç kaynağından esinlenip güçlenerek vicdanımızın gösterdiği yolda çalışmaya devam ettik.

Biz, 8-9 Temmuz gecesi İstanbul'la telgraf başındayken, başka dinleyenlerin ve ilgilenenlerin de bulunduğu tahmin etmek güç değildi. O tarihlerde ve ondan sonraki zamanlarda en basit söylemiyle, saflıklarını zekâ ve önlem gereğiymiş gibi göstermeye çalışanlar hakkında bir fikir vermiş olmak için, izin verirsiniz, şu telgrafı aynen sizlere aktarmak isterim.

140/140

Konya'dan, 9 Temmuz

1919

Saat:6 3. Ordu Müfettişliği Başyaverliği'ne

Telgraf ve Posta Genel Müdürü Refik Halit Beyi ile Konya Valisi Cemal Bey, 6-7 Temmuz gecesi, telgraf başında konuştular. Görüşmenin şu yolda geçtiğini haber aldım.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin defteri dürüldü. İstanbul'a getirilecek. Cemal Paşa Hazretleri'nin hakkında da işlem yapılmak üzeredir.

Konya valisi de, "Teşekkür ederim," dediler.

Uygun yoldan Paşa Hazretleri'ne bildirmenizi rica ederim.

2.Ordu Müfettişliği Şifre Müdürü Hasan

Mersinli Cemal Paşa'nın İstanbul'a Gitmesi

Gerçekten, Konya'da bulunan İkinci Ordu müfettişi Cemal Paşa'nın on günlüğüne izinli olarak İstanbul'a gittiğinden dört gün önce haberim olmuş ve şaşırmıştım.

Cemal Paşa'yla Samsun'a çıktığımızdan beri, ulusal amaca ulaşmak için yapılacak işbirliği, halk düzenlemeleri ve örgütlenmek konularında yazışmalarımız vardı. Kendisinden, umut verici, olumlu cevaplar almıştım.

Benimle bu konuda temas halinde olan bir komutanın kendi başına, izin alıp İstanbul'a gitmesi akıl işi değildi. Bu nedenle 5 Temmuz 1919 tarihli şifre telgrafta Konya'daki 12. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey'e şu iki maddeyi yazdım:

Cemal Paşa'nın on gün süreyle İstanbul'a gitmesinin gerçek nedenini açıkça ve çok acele bildirmenizi,

Sizin hiçbir sebep ve suretle oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız doğru değildir. Bu konuyu Fuat Paşa'yla ad haberleşerek en kötü olasılığa karşı tedbirler almanız mecburidir. Her gün durumunuz hakkında kısa bilgiler vermenizi rica ederim.

Aynı şifrenin kopyasın, aynı tarihte Ankara'da bulunan Futa Paşa'ya da verdim.

Selahattin Bey'in Konya'dan 6-7 Temmuz tarihlerinde yani Refik Halit Bey'in Konya Valisi Cemal Bey'le telgrafta, "Cemal Paşa, İstanbul'da bazı kimselerle bağlantı kurmak ve ailesiyle görüşme üzere on gün süreyle ve kendi isteğiyle izinli olarak İstanbul'a gitmiştir." denilmekteydi.

Cemal Paşa gitti, fakat geri dönmedi. Kendisini çok zaman sonra, Ali Rıza Paşa hükümetinde Savunma Bakanı olarak göreceğiz.

Komutayı Bırakmama Emri

Ne yazık ki, bu durumun tanığı olan ve kendisine kuvvetlerini başından ayrılmaması tavsiye edilen Salahattin Bey'in de bir süre sonra İstanbul'a gittiği haberin aldık.

Cemal Paşa'nın gösterdiği bu kötü örnek üzerine 7 Temmuz 1919 tarihinde, şu genelgeyi yayımladım:

Bağımsızlığımızı korumak için kurulmuş olan ulusal güçlere hiçbir şekilde müdahalede ve saldırıda bulunulamaz, Devlet ve ulusun geleceği, ulusal iradeye bağlıdır ve onun egemenliği altındadır. Ordu da bu iradeye bağlı ve onun hizmetindedir.

Herhangi bir sebeple müfettiş ve komutanlar, komutanlıktan uzaklaştırılırsa, yerlerine geçecek kişileri işbirliğine uygun bulunması halinde komutayı o kişilere bırakacaklar, ama etkin oldukları bölgede kalmaya devam edecek ve ulusal görevlerin yapmayı sürdüreceklerdir. Aksi takdirde ikinci bir İzmir olayına meydan verebilecek kimselerin atanması halinde komuta hiçbir şekilde bırakılmayacak, bütün müfettiş ve komutanlar tarafından, güven ve inancın kalmadığı ileri sürülerek yapılan işleme uyulmayacak ve emir geri çevrilecektir.

Ülkemizi kolayca ele geçirmek amacına yönelik itilaf Devletleri tarafından yapılan baskıların sonucunda, hükümet herhangi bir

askeri veya ulusal örgütümüze dağılma emri verirse, kabul edilmeyecek, bu emir uygulanmayacaktır.

İstekleri ve hedefi ulusal bağımsızlığı sağlamak olan Ulusal Hakları Koruma ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin ve bunların girişimlerinin bozulup dağılmasına yol açacak herhangi bir etki ve müdahaleyi ordu, kesin olarak önleyecektir.

Devlet ve ulusun bağımsızlığını sağlama yolunda, bütün sivil devlet memurları, Ulusal Hakları Koruma ve Redd-i İlhak cemiyetlerini ordu gibi yasal yardımcılarıdır.

Vatanın herhangi bir bölgesine, saldırılırsa, bütün ulus, hakların savunmaya hazır bulunduğundan bu gibi olaylar çıktığında işbirliği için derhal her taraf birbirleriyle en çabuk şekilde haberleşerek işbirliği sağlanacaktır.

Bu emirler, Anadolu ve Rumeli'de bulunan bütün ordu ve kolordu komutanlarına ve diğer ilgililere bildirilmiştir.

Erzurumluların Yardımları

Askerlikten çekilince, bütün Erzurum halkının ve Doğu İllerinin Ulusal Haklarını Savunma Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nin bana karşı çok açık şekilde gösterdikleri güven ve yakınlığın bende bıraktı unutulmaz izlenimlerini burada açıkça belirtmeyi bir görev sayarım.

Cemiyetin Erzurum Şubesi'nden aldığım 10 Temmuz 1919 tarihli yazıda, "Cemiyetin başına geçerek yönetim kurulu başkanlığın kabul etmemi, "öneriyorlar ve birlikte çalışmak üzere seçtikleri beş kişinin isimlerin bildiriyorlardı.

Bu beş kişi: Raif Efendi, emekli Binbaşı Süleyman Bey, emekli Binbaşı Kâzım Bey, Albayrak Gazetesi Müdürü Necati Bey, Dursunbeyzade Cevat Bey'di. Yazıda ayrıca Rauf Bey'in de yönetim kurulu ikinci başkanlığına seçildiği bildiriliyordu.

Erzurum Şubesi, İstanbul'daki Genel Merkez Başkanlığı'na ulaştırmaya çalıştıkları bir telgrafta, "Genel Merkez adına kara verme ve söyleme yetkisini bana verildiğinin telgrafla

bildirilmesin" de rica ettiler. Bundan başka, bizim Erzurum Kongresi'ne katılmamız kolaylaştırmak için, Kongre'ye Erzurum Delegesi olarak seçilmiş olan Emekli Binbaşı Kâzım ve Dursunbeyzade Cevat beyler delegelikten çekildiler.

Erzurum Kongresi

Erzurum Kongresi 1919 yılı Temmuz ayının 23. günü, pek gösterişsiz bir okul salonunda açıldı. İlk gün beni başkanlığa seçtiler. Kongre üyelerini durum ve bir dereceye kadar, fikirlerimiz üzerinde aydınlatmak için yaptığım konuşmada:

Tarih ve olayların sürükleyişiyle, için düştüğümüz kanlı ve kara tehlikeleri tehlikeleri görmeyecek ve bundan coşmayacak hiçbir vatanseverin düşünölemeyeceğini işaret ettim. Ateşkes anlaşması koşullarına aykırı olarak yapılan saldırı ve işgallerden söz açtım.

Tarihi, bir ulusun varlığın ve hakkını hiçbir zaman inkâr edemeyeceğini, bundan dolayı yurdumuz ve ulusumuz aleyhinde verilen hükümlerin mutlaka iflasa mahkûm olduğun söyledim.

Vatan ve milletin kutsal varlıkların kurtarma ve koruma konusunda, son sözü söyleyecek ve bunun gereğini yaptıracak güncün, bütün vatana bir elektrik ağı gibi yayılmış olan ulusal akımdan doğan kahramanlık ruhu olduğun söyledim.

Maneviyatın artırılmasına yardım etmek üzere de haksızlığa uğramış bütün ulusların, ulusal amaçlarına ulaşmak için-içinde bulunduğumuz günlerdeki- yaptıkları faaliyetlerin üzerine elde edilen kimi bilgileri özetledim.

Ve ulusun kaderin elinde tutan bir ulusal iradenin, ancak Anadolu'dan doğabileceğini belirttim ve ulusal iradeye dayanan bir Milli Meclis'in kurulmasını ve gücünü ulusal iradede alacak bir hükümetin kurulmasını ilk çalışma hedefi olarak gösterdim.

Erzurum Kongresi'nin Bildiri ve Kararları

Erzurum Kongresi on dört gün sürdü. Çalışmalarının sonucu, düzenlediği tüzük ve bu tüzüğün içindekileri halka duyuran bildiriden oluşur.

Bu tüzük ve bildiri, zaman ve ortamın gerektirdiği ikinci derecede görüş ve düşünceler çıkarılarak incelenirse birtakım köklü ve geniş kapsamlı ilkeleri ve kararları ortaya koyabiliriz.

İzin verirsiniz bu ilkelerin ve kararların, bence, daha o zaman nelerden oluştuğun anlatayım:

Ulusal sınırlar içinde bulunan vatanın tüm kısımları bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.

Ne türden olursa olsun yabancıların işgallerine ve müdahalelerine karşı ve Osmanlı hükümetinin dağılması durumunda ulus, hep birlikte direnecek ve karış koyacaktır.

Vatan koruması ve bağımsızlığın temimi teminine İstanbul hükümetinin gücü yetmezse, bu amacı gerçekleştirmek üzere, geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri, ulusal kongrece seçilecektir. Kongre toplantı halinde değilse bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.

Kuva-yı Milliye'yi etkin ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.

Hıristiyan unsurlara siyasal egemenlik ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

Manda ve himaye kabul edilemez.

Milli Meclis'in hemen toplanmasın ve hükümet işlerini Meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışacaktır.

Bu ilke ve kararlar farklı şekilde de yorumlanmışsa da, temel nitelikleri hiç değiştirilmeksizin uygulanabilmiştir.

Biz, kongrede özetlediğim bu karaları ve bu ilkeler saptamaya çalışırken Sadrazam Ferit Paşa da ajanslarla birtakım demeçler yayımlıyordu. Bu demeçlere, sadrazamın ulusu ihbar etmesi dense yeridir. 23 Temmuz 1919 tarihli ajansla, dünyaya şunu duyuruyordu: "Anadolu'da karışıklık çıktı. Anayasa'ya (Kanun-ı Esasi) aykırı olarak Mebuslar Meclisi adı altında toplantılar yapılıyor. Bu faaliyetin sivil ve askeri görevlilerce yasak edilmesi gerekir."

Buna karşı gereken tedbirler alındı ve Mebuslar Meclisi'nin toplantıya çağrılması istendi.

Ağustos'un yedinci günü kongre toplantısını kapatırken kongre üyelerine, "Önemli kararlar alındığını ve bütün dünyaya ulusumuz varlık ve birliğinin gösterildiğini," söyledim ve "tarih, bu kongremizi ender ve büyük bir eser olarak yazacaktır," dedim.

Sözlerimin yersiz olmadığını, zaman ve olayların kanıtladığını düşünüyorum.

Erzurum Kongresi, tüzük gereğince bir Temsil Heyeti oluşturmuştu.

Cemiyetler Kanunu'na göre dilekçe yerine geçmek üzere Erzurum Valiliği'ne sunulan 24 Ağustos 1919 tarihli bildiride, Temsil Heyeti üyelerinin isim ve kimlikleri, şöyle yazılmıştı:

Mustafa Kemal Eski 3. Ordu Müfettişi,

(askerlikten istifa etmiş)

Rauf Bey Eski Donanma Bakanı

Raif Efendi Eski Erzurum Milletvekili

İzzet Bey Eski Trabzon Milletvekili

Servet Bey	Eski Trabzon Milletvekili
Şeyh Fevzi Efendi	Erzincan'da Nakşı şeyhi
Bekin Sami Bey	Eski Beyrut Valisi
Sadullah Efendi	Eski Bitlis Milletvekili
Hacı Musa Bey	Eski Bitlik Milletvekili, Mutki aşiret reisi

Yeri gelmişken şunu söyleyeyim ki bu kişiler hiçbir zaman bir araya gelip birlikte çalışmış değillerdir. Bunlardan İzzet, Servet, Hacı Musa beyler ve Sadullah Efendi hiç gelmemişlerdi. Raif ve Şeyh Fevzi efendiler, Sivas Kongresi'ne katılmışlar ve ondan sonra biri Erzurum'a, diğeri Erzincan'a dönerek bir daha aramıza katılmamışlardır. Rauf Bey ve Sivas Kongresi'nde aramıza katılan Bekin Sami Bey, İstanbul'daki Mebuslar Meclisi'ne gidinceye kadar bizimle birlikte bulunmuşlardır.

Erzurum Kongresi'nde Görülen Duraksamalar

Anı olarak küçük bir noktayı da bilmenizi isterim.

Benim kongreye üye olmam üzerinde düşünölmeye değör bulunduğu gibi, kongreye katıldıktan sonra da başkan olup olmamam konusunda duraksayanlar oluştur. Bunlardan kimilerinin düşünöcelerini iyi niyet ve içtenliklerine yormak mümkün olmakla birlikte, başka birtakım kimselerin bu konuda bütünüyle samimiyetten uzak, aksine kötölük amacı güttüklerine daha o zamandan şüphem kalmamıştı. Örneğini; düşmanla birlik olup, her nasılsa Trabzon civarından kendisini kongreye delege seçtirerek gelen Ömer Fevzi bey ve arkadaşları gibi. Bu kişinin hainliğı, sonradan Trabzon'da ve oradan kaçtıktan sonra da İstanbul'daki eylemleri ile ortaya çıkmıştır.

Kongrenin bitiminden iki üç gün önce başka bir tartışmada, bazı yankı arkadaşlarım, benim Temsil Heyeti'ne girerek açıkça çalışmamı sakıncalı görüyorlardı. Görüşleri şu noktalarda özetlenebilir: "Ulusal girişim ve eylemlerin tamamıyla millettten doğduğunu, gerçekten milli olduğunu göstermek gerekir. Bu durumda, yapılacak işler daha kuvvetli olur ve kimsenin kötü yorumuna ve özellikle yabancıların olumsuz düşünöcelerine yer bırakmaz. Ama tanınmış ve özellikle İstanbul hükümetiyle

saltanata başkaldırmış, saldırılanı hedef noktasında olan benim gibi bir kişinin bütün bu ulusal girişimlerin başında bulunduğum görülürse, eylemin ulusal amaçlara dayanmaktan çok, şahsi emellerin gerçekleştirilmesi amacına dayandığı kanısı uyanır. Bu bakımdan Temsil Heyeti'ni illerin ve bağımsız sancakların seçeceği kişiler oluşturmalıdır. Ancak bu şekilde ulusal bir güç gösterilebilir.”

Bu görüşlerin ne dereceye kadar yerinde olup olmadığını araştıracak değilim. Yalnız bu görüşler karşı olan düşüncelerimin bazılarının dile getireyim: Özellikle, ben mutlaka kongreye katılmalı ve onu yönetmeliydim. Çünkü zaman geçirmeksizin ulusal iradenin yürür duruma getirilmesini ve milletin doğrudan doğruya silahlı ve faal olarak önlemler almaya başlamasını sağlamanın zorunlu olduğunu düşüncesindeydim. Bu temel ilkeleri benimsetip karar bağlatabilmek için, kongrede yönetici olarak çalışmayı ve üyeleri aydınlatmayı gerekli görüyordum.

Nitekim zaman ve gelişen olaylar beni doğrulamıştır. Bundan başka, bütün milleti ve vatani tek bir heyetle temsil etmek,

ayrıca yalnız doğu illerin değil, vatın her köşesini aynı dikkat ve duyarlılıkla savunma ve kurtarma yolların bulmaya çalışmak gibi işleri, herhangi bir heyetin başarabileceği kanaatinde olmadığım da açıkça söylemek zorundayım. Çünkü böyle bir fikir taşısaydım, benim iş başına geçtiğim güne dek, bu konuda uğraşanların çalışmalarının sonucunu bekler ve görevimden de çekilmezdim. Hükümet, padişah ve halifeye karşı başkaldırmayı gerekli görmezdim. Benim ortaya atılarak bütün ulusal ve askeri eylemlerin başına geçmemde kuşkusuz sakınca vardı. Ancak, o sakınca, başarısızlık durumunda herkesten önce ve herkesten çok benim, en büyük cezaya çarptırılmamdan başka bir şey olabilir miydi? Oysa bütün vatanın ve koskoca bir milletin ölüm ve kalımı söz konusuysa, vatanseverim diyenlerin kendi sonlarını düşünmelerine yer var mıdır?

Ben bazı arkadaşlarca ifade edilen görüşlere ve kuruntulara uysaydım, iki bakımdan büyük sakıncalar doğacaktı. Birincisi; fikirlerimde, kararlarımda ve bütün kişiliğimde tutarsızlık ve yetersizlik olduğunu ifade etmek sayılırdı ki bu davranış, benim

vicdan olarak üstlendiğim görev bakımında geri dönüşü olmayan bir yanlışlıı olurdu.

Tarih su götürmez bir biçimde ortaya koymuştur ki, büyük davalarda başarı için sarsılmaz bir yetenek ve güce sahip bir başkanın varlığı çok gereklidir. Bütün devlet ileri gelenlerinin umutsuzluk ve güçsüzlük içinde... Bütün ulusun başsız olarak karanlıklar içinde kaldığı bir sırada, vatanını seven bin bir çeşit kişinin, bin bir tutum ve inanç gösterdiği kargaşalı bir zamanda danışmalar yaparak, birçok saygın ve güçlü kişinin sözüne uyma zorunluluğına inanarak, esenlikle, doğru ve özellikle de güçlü yürünebilir mi ve en sonunda ulaşılması zor olan hedefe varılabilir mi? Tarihte, bu şekilde hedefine ulaşmış bir topluluk gösterilebilir mi? İkincisi ulus, ülke, siyaset ve ordu yöneticiliğıyle hiçbir ilgi ve alakaları bulunmamış ve bu alanlardan başarı sağlamamış ve denenmemiş gelişigüzel kişilerden, mesela, Erzincanlı bir Nakşi şeyhi ve Mutkili bir aşiret reisi gibi zavallılardan da oluşturulabilecek herhangi bir temsil heyetine, söz konusu durum ve görev bırakılabilir miydi? Bırakıldığı takdirde, "Vatanı ve ulusu kurtaracağız" dediğimiz

zaman, ulusu ve kendimizi aldatmış olmak gibi kötü bir yanılgıya düşmeyecek miydik? Böylesi bir heyete, perde arkasından yardım edilebileceği düşünülse bile bu yöntem, güvenilir sayılabilir miydi?

Bu söylediklerimin, o tarihlerde değilse bile, artık bugün bütün dünya tarafından yadsınılamayan gerçekler olarak kabul edildiğine kuşku yoktur.

Bununla birlikte, ben bu söylediklerimi o günlerden kalmak kimi hatıra ve belgelerle bir kez daha belirtmeyi, gelecek kuşakların siyasal ve sosyal eğitimi bakımından görev sayarım.

Karakol Cemiyeti

Biz Erzurum'da kongre kararlarının her yerde anlaşılmasını ve birlikte uygulanmasını sağlamaya çalışırken Karakol Cemiyeti'nin Genel kuruluş Tüzüğü ve Karakol Cemiyeti'nin Genel Görev Yönetmeliği diye birtakım basılı kâğıtların bütün ordu, komutan, subay, herkese dağıtıldığı bildirildi.

Bu yönetmeliği okuyanlardan bana en yakın komutanlar bile, bu işi benim yaptığım sanarak iyiden iyiye şüphe ve tereddüde düşmüşler. Benim bir yandan kongreler toplayıp açık olarak ulusal ortak çalışmalar yaparken, bir yandan da gizemli ve tehlikeli bir komite kurmaya çalıştığımız düşünmüşler. Benim bir yandan kongreler toplayıp açık olarak ulusal ortak çalışmalar yaparken, bir yandan da gizemli ve tehlikeli bir komite kurmaya çalıştığım düşünmüşler. Bu örgütün yöneticileri İstanbul'da bulunuyormuş ancak girişimlerini benim adıma yapıyorlarmış. Karakol Cemiyeti'nin tüzüğüne göre, genel merkez üyeleri, sayıları, toplantı yerleri ve toplanış biçimleri, nasıl seçilip görevlendirildikleri kesinlikle gizlidir. Bir de en küçük sırrı dahi açıklayan, Karakol Cemiyeti'ne tehlike getiren kişiler hemen idam edilir. Genel Görev yönetmeliğinde bir de, "Mili Ordu"dan söz ediliyor. "bu ordunun başkomutanı, büyük kurmay kurulu, ordu, kolordu ve tümen komutanlarıyla kurmayları seçilmiş ve atanmış olup gizil tutulur. Bunlar görevlerin gizli çalışarak yaparlar." açıklaması okunur. Hemen komutanları uyararak, bu tüzük ve

yönetmelik kurallarını asla uygulanmamaları gerektiğini ve bu girişimin kaynağını araştırmakta olduğumu bildirdim.

Sivas'a varışımdan sonra, oraya gelen kara Vasıf Bey'den anladım ki, bu işi yapan kendisiyle birlikte birtakım arkadaşlarıymış. Herhalde, bu davranış doğu değildi. Herkesi, ölümle korkutarak bilinmeyen bir merkezin, bilinmeyen bir başkomutanın, bilinmeyen birtakım komutanların emirlerine uymak zorunda bırakmaya kalkışmak çok tehlikeliydi.

Gerçekten de orduda görevli herkeste birbirlerine karış bir güvensizlik ve korku başladı. Sivas'ta Kara Vasıf bey'e bu gizli merkezin, gizli başkomutanın ve gizli büyük kurmay kurulunun kimler olduğun sorduğum zaman, "Hepsi siz ve arkadaşlarınızda,"cevabın vermişti. Bu beni büsbütün şaşırtmıştı. Böyle bir cevap elbette akla yatkın olamazdı. Çünkü hiç kimse bana böyle bir kuruluştan ve düzenden bahsetmemiş ve benden bu işi için izin almış değildi.

Sivas Kongresi Hazırlıkları

Sivas'ta toplanmasını sağlamaya çalıştığımız kongreye her yerden temsilci seçtirmek ve onların Sivas'a gelmelerin sağlamak üzere, daha Amasya'dayken başlamış olan çalima ve yazışmalar sürüyordu. Bütün komutanlar ve birçok vatansever her yerde olağanüstü bir çaba harcıyorlardı. Ne var ki, yine her yanda olumsuz ve kötüleyici propagandalar ve özellikle İstanbul hükümetinin engelleyici girişmeleri işi zorlaştırıyordu.

Bazı yerlerden hem temsilci seçmiyorlar hem de halkı manevi gücünü kıracak ve herkesi ümitsizliğe düşürecek cevaplar veriyorlardı. Örneğin, 20. Kolordu komutanı adına Kurmay Başkanı Ömer Halis Bey'in İstanbul'dan gelen bilgileri taşıyan 9 Ağustos 1919 tarihli şifreli telgrafında, şu maddeler dikkati çeker görüldü:

İstanbul temsilci göndermiyor. Orada yapılan işleri uygun bulmakla birlikte, cesur bir duruma girmek istemiyor.

İstanbul'dan temsilci göndermek olanaksızdır. Gönderilmek istenen kişiler, orada verimli, başarılı iş göreceklerine inanmadıklarından, boşuna masraf etmemek ve yolculuk sıkıntılarını çekmemek için hareket etmiyorlar. (Bilindiği gibi, bazı kimseleri özel olarak yazara da davet etmiştik.)

Biz, her yerden temsilci seçtirmek ve göndermekte karşılaşılan zorlukları yenmeye çalışırken, öte yandan kongrenin toplanması için en güvenli yer olarak seçtiğimiz Sivas'ta da bir telaş ve heyecan başladı.

Burada sırası gelmişken belirteyim ki, ben Sivas'ta toplanmayı gerçekten her bakımdan emniyetli bir yer olarak görmekle beraber, daha Amasya'dayken Sivas'a gelen bütün yollar üzerinde, uzaktan ve yakından, gerekli askeri önlem ve düzen aldirmayı da uygun bulmuştum.

Erzurum'dan Ayrılma Gereği

Sonunda, ağustos içinde, birtakım temsilcilerin Sivas'a doğru yola çıktıkları ve kimilerinin de Sivas'a gelmeye başladıkları

anlaşıldı. Sivas'a gelen temsilciler, bizim ne zaman yol çıkacağımızı sormaya başladılar. Artık Erzurum'dan ayrılmak gerekiyordu. Ancak şimdiye kadar verdiğim bilgilerden anlaşılmıştır ki Sivas Kongresi, doğu ve batı illeriyle Trakya'nın, bütün vatanın birliğini sağlamak amacını güdüyordu. Bu nedenle kongrede doğu illerinin de temsilcileri bulunmalıydı. Bu illerden Sivas Kongresi için temsilciler seçtirmeye çalışmaksa uygun olmayan bir fikirdi. Erzurum Kongresi'ni yapan temsilcileri, Sivas'a gönderilmesine kalkışmak da mümkün değildi. Zaten bu temsilcilerin illerinden aldıkları yetki sınırlıydı. En kolay ve çıkar yol, Doğu İllerinin Ulusal Hakların Savunma Cemiyeti'nin Temsil Heyeti'ni Sivas'a götürüp burada kongreye katmaktı.

Sonunda, Temsil heyeti üyeleri olarak Erzurum'dan üç kişi, Erzincan'dan bir kişi ve Sivas'ta bulduğum Bekir Sami bey'le beş kişi olduk. Sivas Kongresi'ne katılan temsilcilerin ellerindeki kartları inceleme gereği duyulduğu zaman ben, orada şöyle bir belge hazırladım ve altına Temsil heyetinin mührünü bastım.

"Temsil Heyeti'nden:

Mustafa Kemal Paşa

Rauf Bey

Din bilgilerlinden Raif Efendi

Şeyh Fevzi Efendi

Bekir Sami Bey

Yukarıda adları yazılı kişiler, Doğu Anadolu adına Sivas Kongresi'nde bulunmak üzere Erzurum Kongresi'nce bulunmak üzere görevlendirilmiştir. Mühür"

Erzurum'dan 29 Ağustos 1919'da ayrıldık.

Sivas Yolunda

Erzincan'dan batıya doğru yola çıktığımız günün sabahı, Erzincan Boğazı'nın girişine gelir gelmez, kimi jandarma

erlerinin ve subaylarının heyecanlı ve telaşlı bir şekilde otomobillerimizi durduklarını gördük.

Durumu anlattılar: "Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlardır. Tehlike var. Geçilemez."

Bir subay, merkeze kuvvet gönderilmesini yazmış. O kuvvet gelince, önlem alacak, saldıracak ve eşkıyayı püskürterek yolu açacakmış...

Peki, ama bu eşkıyanın kuvveti nedir, nereyi, nasıl tutmuş, ne kadar kuvvet ve en zaman gelecek?

Bu bilmeceler çözülünceye kadar, geri Erzincan'a dönmek ve kim bilir kaç gün beklemek gerek! Bizimse işimiz çok aceleydi. Ben, Erzurum ile Sivas arasındaki yolu belli zaman içinde aşıp belirlenen günde, Sivas'ta bulunamazsam şu veya bu nedenle korktuğum ve beklediğim Sivas'ta ve her tarafta duyulursa bozgun başlayabilir, işler altüst olabilirdi.

O halde karar?

Tehlikeyi göze alıp yola devam etmek. Başka çaremiz yoktu. Yalnız ufak bir önlem, almayı uygun buldum.

Ellerine hafif makineli tüfekler bulunan fedakâr arkadaşlarımızdan birkaçını (Şimdi bir alay komutanı olan Osman Bey ki Tufan Bey adıyla tanınmıştır. Bunların başındaydı) bir otomobille kendi otomobilimizin önüne geçirdik. Sağdan soldan gelecek uzaktan açılmış ateşlere aldırmayarak, otomobiller şose üzerinde hızla ilerlemeye devam edecekler. Vurulan, ölen olursa onlarla ilgilenilmeyecek... Tam şose üzerinde ve yakınında, şoseyi kapamış olan eşkıyayla karşılaşılırsa, hepimiz otomobillerden atlayacağız ve bunlara saldırarak yolu açacağız. Kalanlar yeniden kullanılabilir durumdaki otomobillere binerek ve hızla oradan uzaklaşarak yola devam edecekler. İşte verilen emir de buydu...

Bu tedbir ve hareket tarzını akla uygun ve güvenilir bulmayanlar olabilir. Gerçi o tarihlerde Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in Dersimde dolaştığı ve bazı oyalayıcı işler yapmaya ve türlü dalavereler çevirdiği biliniyorduydu da açıklamalıyım ki ben, her şeyden önce, boğazın gerçekten tutulduğuna inanmadım. Bunu,

İstanbul hükümetinin yordakçısı olabileceğimi sandığım bazı kişilerin, yalnızca beri durdurmaya zorlamak için uydurdukları bir plan saydım. İkincisi, Dersim Kürtleri boğazı tutmuşlarsa bunların yapabilecekleri işin, uzak tepelerden yola taciz ateş etmekten başka bir şey olmayacağı bence çok olasıydı.

Kısacası, yürüyerek, boğazı geçtik. 2 Eylül 1919 günün Sivas'a vardık. Halkın, şehrin çok uzaklarından başlayan büyük ve parlak gösterileriyle karşılandık.

Sivas Kongresi Açılıyor

Sivas Kongresi 1919 Eylül ayının dördüncü Perşembe günü öğleden sonra saat ikide açıldı. Öğleden önce delegeler içerisinde bulunan ve önceden beri tanıdığım Hüsrev Sami Bey yanıma gelerek şu bilgiyi verdi: "Rauf Bey ve bazı kişiler, Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve beni başkan yapmama kararını vermişler." Arkadaşların, özellikle Rauf Bey'in, böyle bir davranışta bulunmasına hiç ihtimal vermedim ve Hüsrev Sami Bey'e, açıkça söyleyeyim ki, biraz sertçe, böyle anlamsız sözleri bana ulaştırmamasını ihtar ettim. Verdiği bilginin olanak ve olasılığı

bulunmadığını, arkadaşlar arasında yanlış anlamlara yol açacak sözler söylemenin doğru olmadığını da ekledim. Ben bu kongrede başkanın kim olacağı konusuna önem vermiyordum. Başkanlığa belki yaşlı bir kimsenin getirilmesini uygun olacağını düşünüyordum. Bu amaçla bazı arkadaşlara da fikirlerin sordum. Bu arada, kongre salonuna girmeden önce koridorda Rauf Bey'le rastlaştık. "Kimi başkan yapalım?" dedim. Rauf Bey, sanki asabi bir sesle, o andaki durumundan önceden söylemeye hazırlanmış olduğu anlaşılan bir davranışla ve keskin bir dille, "Sen başkan olmamalısın!" dedi. Derhal Hüsrev Sami Bey'in verdiği bilginin doğruluğuna inandım ve elbette üzüldüm. Her ne kadar, Erzurum Kongresi'nde de benim başkanlığımı sakıncalı görenler olduysa da onların ne nitelikte insanlar olduğunu ifade etmiştim. Bu defa, en yakın arkadaşlarımdan, aynı görüşü belirtmeleri beni düşündürdü. Rauf Bey'e, "Anladım, Bekir Sami Bey'in evinde aldığımız kararı bana bildiriyorsun," dedim ve karşılık vermesini beklemeden yanından uzaklaşarak kongre salonuna girdim.

Kongrenin açılışının ardından ilk söz alan bir kişinin, kongre tutanağına olduğu gibi yazılan şu sözlerini işittik:

"Efendim, Şimdi doğal olarak başkanlık meselesi söz konusu olacak. Ben başkanlığın birer gün ya da birer hafta sürmesi Şartıyla deęiŐe deęiŐe yapılmasını ve üye veya temsil edilen Őehir ve sancak isimlerinin baş harflerine göre alfabe sırasıyla yapılmasını öneriyorum."

Garip bir tesadüftür ki, bu önerinin sahibinin temsil ettiği ilin adı A (elif) ile başladığı gibi kendi isminin de ilk harfi A (elif) idi. Ben, çağrı yapan kimse olarak bir nutuk okuyarak, kongreyi açtıktan sonra, geçici olarak, başkanlık kürsüsünde bulunuyordum.

"Bu neden gerekiyor, efendim?" diye sordum.

Öneri sahibi, "Böylece işin içine senlik benlik karışmamış olacağı gibi dışarıya karşı da, eşitliğe uyduğumuzdan, iyi etki yapmış olur," dedi.

Ben, vatanın, öneri sahibiyle beraber, bütün milletin, hepimizin nasıl bir felaket çıkmazı içinde bulunduğumuzu göz önüne getirerek, kurtuluş çaresi olduğuna inandığım faaliyetleri, sonu

gelmeyen zorluk ve engellere rağmen, maddi, manevi tüm varlığımla neticelendirmeye çalışırken, benim en yakın arkadaşlarım daha dün İstanbul'dan geldiğinden dolayı durumun iç yüzünü bilmeyen, saygı duyduğum ihtiyar bir kişi ağzından, bana, senlikten benlikten söz ediyorlar.

Bu öneriyi oya koydum. Çoğunlukla reddedildi ve başkan seçimini gizli oyla yaptırdım. Üç oy dışında tüm oylarla beni başkan seçtiler.

Manda Sorununun Kongrede Görüşülmesi

Kongrede manda konusunda yapılmış olan görüşme ve tartışmaları elden geldiğince olduğu gibi yüce heyetinize dinletmeye çalışacağım.

Birçok kişi söz aldı. Kimseye söz vermeden önce, başkanlık makamından tutanaklar olduğu gibi geçen şu kısa değerlendirmeleri öne sürdüm: "Bu muhtıradaki konular üzerinde görüşmeye başlamadan önce, kimi noktalara dikkatinizi çekmek isterim. Bu raporda,

Mesela Mister Brown'dan söz edilmekte ve elli bin kişilik bir işçi ordusu getirileceğini söylediği yazılmaktadır."

Mister Brown, "Ben resmi bir görevli olarak görüşmüyorum, tamamen kişisel olarak görüşüyorum," diyor ve hatta Amerika'nın mandayı kabul edeceğini değil, belki etmeyeceğini söylüyor! Onu için sözleri, Amerika adına değil, kendi adınadır; mandanın ne olduğunu kendisi de bilmiyor!

"Manda, siz ne dersiniz odur!" diyor. Bu muhtırada önemli olarak manda sorunu vardır. Bunun üzerinde görüşme açmadan önce on dakika dinlenelim (saat: 15.25).

Sonraki oturumda, ilk söz Vasıf Bey'indir dedim. Vasıf Bey ilk önce, mandanın tanımını üzerinde uzun bir konuşma yaptı. Sözü başkalarına bıraktı. Bir daha söz aldı ve, "İlkin genel olarak mandayı kabul edelim de koşulları üzerine sonradan görüşürüz," dedi.

Üyelerden Macit Bey adında bir kişi, "Genel kurulda asıl konuşulacak sorun, bundan sonra yalnız yaşayabilecek miyiz,

yaşayamayacak mıyız? Mandayı nasıl yorumlayacak ve mandaterle nasıl görüşeceğiz? Bu devlet hangisidir? Asıl sorun budur," şeklinde konuştu. Ben, başkanlık kürsüsünden, "Sanırım bu rapordan iki görüş ortaya çıkıyor: Bunlardan birincisi, devletin içte ve dışta bağımsızlığından vazgeçmemesi ve ikincisi de, devlet ve milletin yabancı devletlerin yıkıcı baskıları karşısında bir yardım ve destek ihtiyacı içinde olup olmamasıdır. Asıl karasızlık doğuran nokta budur. İzin verilirse, bu konuyu ayrıntılı düşünmek için Teklif Komisyonu'na verelim. Sonra da yüce heyetinize sunalım.

Herhalde iç ve dış bağımsızlığımız kaybetmek istemiyoruz," dedim. Bunun üzerine söz alan Bekir Sami Bey, "Üzerimize aldığımız görev çok ağır ve önemlidir. Boş sözlerle harcayacak hiç zamanımız yoktur. Bu raporu görüşelim ve zaman geçirmeden hemen karar alalım," dedi. İsmail Fazıl Paşa'da söz alarak şöyle konuştu: "Bekir Sami Bey'in düşüncesine katılıyorum. Kaybedecek zamanımız yoktur. Aslında sorun da basitleşmiştir. Tam bağımsızlık mı yoksa yabancı bir devletin mandaterliğini mi kabul edeceğiz? Alacağımız karar budur."

9 Eylöl Salı günü yapılan toplantıda manda konusuna değinen Rauf Bey'in, tutanağa olduğu gibi geöen konuşması şudur: "Bu manda konusunda şimdiye kadar gerek basın ve gerekse başka çevreler tarafından birçok sözler söylendi. Yüce heyetiniz dış destek düşüncesini kabul ettiyse de bu desteği kimden isteyeceğimiz açıklanmadı. Bunun Amerika olduğu üstü kapalı olarak anlatılıyorsa da, benim d ş ncemce doğrudan doğruya adının söylenmesine bir sakınca olamaz!"

Erzurum Kongresi Mandanın Kabulüne

Kesinlikle Karar Vermemiştir

Bu sözlerden Rauf bey'in görüşüyle gerek Sivas Kongresi heyeti gerek Erzurum Kongresi Genel Heyeti'nin anlayışları arasında bir yanlış anlama olduğuna şüphe yoktur. Bunun Erzurum ve Sivas Kongreleri bildirgelerinin yedinci maddesinin yanlış yorumlanmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Madde metni dikkatle okunup incelenirse, bunların içinde ne mandanın ne de Amerika'nın mandaterliğini isteme düşüncesini bulunmadığı

anlaşılır. Bu noktayı açıkça göstermek için, söz konusu maddeyi olduğu gibi anımsatmak isterim:

Madde 7: Ulusumuz bu çağın amaçların büyüklüğüne inanır; teknik, sanayi ve ekonomik durumumuzu ve bize gerekli olanları değerlendirir. Bundan dolayı devlet ve milletimizin egemenlik ve bağımsızlıkla vatanımızın bütünlüğünü korumak şartıyla, altıncı maddede belirtilen sınırlar içinde ulusçuluk ilkelerine saygılı ve vatanımızı ele geçirme amacı taşımayan herhangi bir devletin teknik, sanayi ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılıyoruz. Böyle adaletli ve insancıl şartları içine alan bir barışın bir an önce gerçekleşmesi, insanlığın güvenliği ve dünyanın huzuru adına milli isteklerimizin en önemlisidir.

Bu maddenin hangi noktasında manda ve mandaterin Amerika olacağı görüşü vardır? Pek uzun ve tartışmalı geçen bu manda görüşmeleri, manda isteyenleri susturacak ortalama bir çözüm yolu bulunarak bitirildi.

Sivas Kongresi'ni Sonuçsuz Bırakma Girişimleri

Kongre 11 Eylül'de sona erdi. 12 Eylül'de Sivas halkının da katıldığı bir açık oturum yapılarak birtakım nutuklar verildi. Kongre çalışmaları sırasında önemli olarak Mebuslar Meclisi seçimlerinin hızlandırılması ve meclisin nerede toplanması gerektiği üzerinde duruldu. Ancak, şimdi açıklamaya başlayacağım sorunlar, kongre görüşmelerini kısa kesmeyi gerektiriyordu. Bu son noktalarla, sonradan Temsil Heyeti uğraştı. 9 Eylül 1919 günü toplanmış olan birtakım bilgiler kongreye şöyle açıklandı: "Eskişehir ve Afyonkarahisar'daki İngiliz Kuvvetleri iki katına çıkarıldı. General Miller Konya'ya geldi. Konya Valisi Cemal Bey ve Ankara Valisi Muhittin Paşa karşı koymaya tereddüt ediyorlar. Yeni Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey de Cemal Bey'e benzer bir tutum içinde. Değerli arkadaşların böyle bir durum karışsında şiddetle hareket taraftarı olduklarını bildiğimden, acele ve şiddetli önlemler alınmasını Fuat Paşa'dan rica etmiştim. Fuat Paşa da Kongre'nin kendisine olan güvenine dayanarak, Kongre adına gereken bildirim ve girişimlerde bulunmuştur. Bu davranış biçiminin yüce heyetinizce onaylanmasını istiyor. Fuat paşa,

valilere sert uyarılarda bulunuyor. Bölgelere yüksek rütbeli subaylardan milli komutanlar atamış ve bu komutanlara millet adına her türlü yetki verilmiştir," diyor.

Kongre öneriyi onayladı. Bundan sonraki açıklamamı şöyle sürdürdüm:

"Buraya Galip Bey adında bir vali atanmış, geliyormuş ama bunun Harput Valisi Ali Galip Bey mi, yoksa Trabzon Valisi Mehmet Galip Beyi mi olduğun anlaşılamadı. Ancak elimize geçen bir bilgiye göre, Mister Nowill adında bir İngiliz binbaşı, Bedirhanlılardan Kâmuran, Celadet ve Cemil beylerle birlikte yanında on beş kadar Kürt süvarisiyle Malatya'ya gelmiş ve kendilerin Mutasarrıf Bedirhanlı Halil Bey karşılamıştır. Harput Valisi de bir posta hırsızın izleme bahanesiyle otomobille Malatya'ya gelmiştir. Bu amaçla bunlar Adıyaman'daki birlik de verilmiştir. Amaçlarının Kürtleri, Kürdistan kurmak vaadiyle bize düşman etmeye ve bizi öldürtmeye yollamak olduğu anlaşılmış ve karşı önlemlere de başvurulmuştur. Mesela valiyi ve diğerlerini yakalatmak istiyoruz, Malatya mutasarrıfı da Kürt aşiretlerin

Malatya'ya çağırmıştır. Bunun üzerine 13. Kolordu bölgesinde faaliyete başladık. Gereken önlemler alınmıştır. Yarın akşam Harput'tan gönderilen bir birlik, ortaklığı karıştıranları tepeleyecektir. Buradaki kolordu komutanı da gereken önlemleri almıştır. Malatya'ya ve diğer yerlere de gereken talimatlar verilmiştir."

Sivas Kongresi'nin toplantı süresince, sinirlere gerginlik verecek nitelikte haberler almaktan geri kalmıyordum. Fakat aldığı tüm bilgileri olduğu gibi Kongre üyelerine açıklamakta yarardan çok sakıncalı buluyordu. Gördünüz ki şimdi açıklayacağım üzere, gerçekten tehlikeli sayılabilecek nitelikte olan Ali Galip meselesinden de söz ederken tedbiri bir dil kullanmayı tercih etmiştim. Bence en önemli mesele, her türlü güçlülere ve tehlikelere göğüs gererek Sivas Kongre'si görüşmelerini bir an önce neticelendirecek bir kararlarla bitirmek ve bu karaları yurttan uygulamaya girişmekti. Bu dileğim gerçekleşti. Bütün ülkeyi kapsayan milli örgüt tüzüğüne ve Genel Kongre Bildirisi'nin hemen bastırılıp dağıtılması için gereken işler yapıldı. Yalnız bekleneni dışında yeni gelişmeler karşısında

kalındığından Kongre bittiği halde Kongre üyelerinin, durum değişinceye kadar Sivas'ta kalmaların uygun gördüm ve gerekirse daha güçlü bir olağanüstü kongre toplamak için de hazırlıklar yaptım. Ali Galip'in kaçması üzerine Kongre üyelerinin Sivas'a alıkonulmasından vazgeçildiği gibi, Ferit Paşa hükümetinin düşmesi üzerine olağanüstü kongre toplamaya da gerek görülmedi.

Ali Galip Olayı

Milli Mücadele tarihimizde önemli bir olay olan Ali Galip meselesi hakkında, izin verirsiniz, biraz geniş bilgi vereyim.

Daha temmuz başında, Erzurum'da bulunduğumuz sırada Celadet ve Kâmuran Ali adında iki kişini yabancılar tarafından yüklü miktarda parayla İstanbul'dan Kürdistan'a gönderileceği, bunların türlü yalanlar söyleyerek kafaları karıştırmak ve bize karşı halkı kışkırtmakla görevlendirildikleri ve bir iki gün içinde yola çıktıkları ya da çıkacakları haber alındı. Bu haber üzerine, bunların sessizce gözetlenmeleri ve tutulmaları gereğini 3 Temmuz tarihinde Diyarbakır'da 13. Kolordu komutanına ve ayrıca kurmay başkanı olan Halit Bey'e ve Samsun mutasarrıfına bildirdim.

20 Ağustos'ta, 13. Kolordu komutanına verdiğim talimatta, söz konusu kişilerin, İstanbul'dan yola çıktıklarını bildirildiğini ve alınacak önlemler arasında özellikle Mardin istasyonunda sıkı bir denetleme yapılmasının uygun olacağını yazdım.

Sivas Kongresi'nin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, "Bedirhanlı ailesinden Celadet ve Kâmuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşaoğlu Ekrem adlarında üç kişinin, yanlarında eskiden Diyarbakır şehrinde bize karşı propaganda yapan yabancı bir subayla beraber, silahlı Kürtler koruyuculuğunda Elbistan ve Arga (Akçadağ) üzerinden Malatya'ya geldikleri ve orada mutasarrıf, belediye başkanı taraflarından karışlandıkları, 13. Kolordu'nun bildirisinden anlaşılıyor." 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 3. Kolordu Komutanlığı'na bununla ilgili olarak gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve 529 sayılı gizli telgrafında verilen bilgide: "Yabancı subayın, Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere İstanbul hükümetinin izniyle dolaştığını söyledikleri; Malatya'da bulunan süvari alayının, er sayısı az olduğundan bunları yakalamaktan çekindiği; bununla beraber, bunların hemen yakalanması için İstanbul'a müracaat edildiği 13.

Kolordu tarafından bildirilmiştir. Bu adamların ne amaçla ve ne görev için nereleri gezecekleri konusundaki bilgiyi, Harput valisinden sordum," denilmekteydi. Harput valisi Ali Galip Bey'dir. Bu adamların hangi amaçla geldiklerin 3 Temmuz'dan beri biliyoruz. Beş-on silahlı Kürt'e karşı bir süvari alayının er sayısı az görülmüş, tutuklama cesareti gösterilememiş, esas şaşırtıcı olan şey, bunların yakalanması için İstanbul'a müracaat edilmiş olduğu haberidir!

Bu küçük ve önemsiz gibi görülen noktaları, o zamanki durum değerlendirmelerinde dikkate değer düşünce ve anlayış ayrılıklarının gösterdiği anıyor ve belirtiyorum. Alınan tedbirler, yapılan düzenlemeler ve özellikle gösterilen şiddetli ve sert tutum sayesinde, Ali Galip ve Halil beylerin kandırmaya çalıştıkları aşiretler dağılmış, umutsuz kalan Ali Galip ilk önce Urfa'ya ve oradan da Halep'e kaçmıştır. Mister Nowill de gözaltında rahatça Elbistan üzerinden gitmiştir. Diğerleri de birer yol bulup kaçmışlardır. Bu safhalarını, daha fazla açıklamayı yararlı görmüyorum. Bu konuda söylediklerime ilaveten

olarak yayımlanacak olan belgeler okununca bugün ve yarın için uyarıcı sonuçlar çıkarılacağıın umarım.

Padişahın Bildirisi

20 Eylül 1919 tarihli, Sadrazam Damat Ferit imzalı bir gelen bildiriyle padişahın da bir bildiri yayımlamıştı. Bu bildirinin önemli yerlerini tekrardan anımsatmak isterim. Bunlar sıra ile göstereceğim:

Hükümetin izlediği siyaset sonucunda, meydana gelen İzmir faciaları, Avrupa'daki çağdaş devlet ve ulusların dikkatlerin çekti ve kardeşlik duygularını uyandırdı.

Özel bir heyet, olay yerinde tarafsız bir soruşturmaya başladı. Halkımız uygarlık dünyasının gözleri önünde belirtmektedir.

Milli birliğimiz bozacak hiçbir karar ve görüş olmadı.

Bazı kimseler tarafından, sözde halk ile hükümet arasında karşıtlık olduğu ilan ediliyor. Bu hal, kanuna uygun olarak bin an önce yapılmasın istediğimiz seçimleri de geri de bıraktırdığı gibi barışın yaklaşmakta bulunduğu bir sırada, varlığı çok gerekli

olan Mebuslar Meclisi'nin toplanmasını da geciktirecektir. Bugün bütün milletimden beklediğim, hükümetin emirlerine tam uymaktır.

7. Büyük devletlerin adalet duyguları, Avrupa ve Amerika kamuoyunun ılımlı davranış, durumunuzu ve onurumuzu koruyacak bir karışa yakında kavuşmak umudumu sağlamlaştırmaktadır.

Bilirsiniz ki bu bildirinin yayınlanması bizim, ülke ile İstanbul hükümeti arasında yazışmayı ve ilişkiyi kestiğimiz ve bu konuda direnmekte bulunduğumuz günlerde oluyor. Herhalde, verdiğimiz emir ve gelen buyrukla uyulsa, hiçbir yerden alınmaması ve halkı okutturulmaması gerekir nitelikteydi. Oysa şimdi bilginize sunacağım telgraftan, karar ve bildirilerimize ve görüşümüze büsbütün aykırı olarak bu bildirinin bazı yerlerden alındığı anlaşıldı.

İstanbul'daki Hükümetle İlişkiyi Kesme Kararı

İstanbul'un verilen bir saat süre içinde saray'a yol vermeyeceği anlaşılıyordu. Bu nedenle 12 Eylül 1919 günü bütün komutanlara ve illerle şu genel bildiri yapıldı.

Genel Kongre Heyeti

Saat beşte, Sadrazam'a bilgi edinmesi için verilen ve aynı zamanda bütün komutanlara ve illere yapılan bildiri şunlardan ibaretti:

Hükümet, milletin sevgili padişahıyla olan haberleşme ve bağlantıyı kesmekte ve ortaya çıkan haince hareketine devamda ısrar ettiğinden millet de yasal bir hükümet iş başına geçinceye kadar İstanbul hükümetiyle idare idari ilişkilerin ve İstanbul'la hür türlü telgraf ve posta haberleşmelerin tamamen kesmeye karar vermiştir. Mahalli sivil memurlar, askeri komutanlarla işbirliği yaparak bu konuyu temin edecek ve sonucu Sivas'ta Genel Kongre Heyeti'ne bildirecektir.

Bu bildiri bütün komutanlara ve sivil irade amirlerine gönderilmiştir. (12.9.1919, Genel Kongre Heyeti)

Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu'da

Kuva-yı Milliye Komutanı

Sırası gelince bildirmiştim ki 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat paşa, kongre adına, kimi kararlar ve tedbirler almıştı. Ali Fuat Paşa'ya kongre tarafından, "Batı Anadolu Kuva-yı Milliye Komutanı," diye bir unvan verildi. Paşa, Eskişehir ve dolayların ulusal bir bölge sayıp komutanlığına Süvari Yarbayı Atıf Bey'i; Afyonkarahisar dolaylarını da ulusal bir bölge sayıp komutanlığına 23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi Bey'i atamıştı. Bu tümenle Anadolu'ya geldiğimizde daha ilk günlerinde ilgilenildiğini o günlerle ilgili konuşmalarım sırasında söylemiştim. İstanbul hükümeti Fuat Paşa'nın yerine Hamdi Paşa'yı atamış ve göndermişti. Hamdi Paşa, Eskişehir'e dek geldi. Orada, kendisine 16 Eylül'de İstanbul'a dönmesi gerektiği bildirildi.

İngilizler, Eskişehir bölgesi Kuva-yı Milliye komutanı olan Atıf Bey'i tutuklayıp İstanbul'a gönderdiler. Kuva-yı Milliye komutanı olan bir kişinin kendini kolaylıkla düşman eline düşürmeyecek tedbirleri almış olması gerekirdi. Bu konudaki

dikkatsizlik ve tedbirsizlik, kendisin kurtarmak için uzun süre üst üste girişimlerde bulunmamız gerektirdi. Bilirsiniz, o sırada Eskişehir'de İngiliz birlikleri vardı. Fuat Paşa toplayabildiği Kuva-yı Milliye'yle birlikte Eskişehir'e yakın Cemşit denilen yere gitmişti.

Eskişehir'i uzaktan sardı. Eskişehir'de bulunan İtilaf Birlikleri Komutanı General Solly Flood'un Fuat Paşa'ya gönderdiği bir mektupta kullanılan deyimler ve Kuva-yı Milliyyemizi niteleyişi, komutanlarımızın ve Kuva-yı Milliyyemizin yüksek onur ve özsaygılarına karşı bir saldırı sayıldığından ve adı geçen generalin hak ve yetkisi dışında görüldüğünden, bu konu üzerine İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri siyasi temsilcilerinin bir bildiri ile dikkatleri çekilmişti. 25 Eylül 1919 tarihinde General Solly Flood'un Fuat Paşa'ya gönderdiği bir heyet -ki bir kurmay binbaşı ile Eskişehir'deki İngiliz denetleme subayından meydana gelmişti- İngilizlerin içişlerimize ve ulusal hareketimize hiç karışmayacakları söz verdi. Bu sıralarda İngilizler, Merzifon'da bulunan birliklerinin geri alınmasına memnun olup olmayacağımızı sormuşlardı. Elbette, çok memnun olacağımızı bildirmiştik.

Gerçekten oradaki kuvvetlerini bütün ağırlıkları ile beraber önce, Samsun'a çektiler. Sonra oradan da İstanbul'a götürdüler. Eskişehir'de üstünlük sağladıktan sonra, Fuat Paşa'yı, Bilecik ve Bursa dolaylarına göndermeyi düşünüyorduk.

Konya Valisi Cemil Bey İstanbul'a Kaçıyor

ve Konya Halkı da İstanbul'u Tanımıyor

Konya'da vali bulunan Cemal Bey, Ferit Paşa hükümetinin Anadolu'da önemli bir dayanağı durumuna girdi. Konya'da ordu müfettiş olan Cemal Paşa'nın İstanbul'a gidip gelememesi, orada bulunan Kolordu Komutanı Salahatin bey'in tereddütlü davranışları ve sonunda habersizce İstanbul'a gitmesi, Konya ve dolayların Vali Cemal Bey'in etkisi altında bırakmıştı. Oraya, amacı yakından bilen bir kişinin gönderilmesi gerekiyordu. Sivas'ta yanımızda bulunan Refet Bey'in gönderilmesi, uygun görüldü. Refet Bey yola çıktı. Konya'da Temsil Heyeti'nce gönderilen bir komutanın gelmekte olduğu haberi alınınca, vatansever kişiler canlanmış; öte yandan Vali Cemal Bey'de cezaevinde ne kadar kanlı katil, ne

kadar tutuklu varsa hepsini çıkarıp silahlandırmak kendisine bir güç sağlamak istemişti. Fakat Konya'nın sayın halkı, bu haince davranışa karşı ayaklanarak, vatanseverliğin gerektirdiğini yapmaya karar vermiş ve bunu sezen Cemal Bey, 26 Eylül'de İstanbul'a kaçmıştır. Halk, belediye dairesinde toplanarak Hoca Vehbi Efendi'yi vali vekilliğine getirmişti.

Refet Bey'in Birtakım Yersiz Önerileri

Dikkate değer bir noktadır, şimdi hatırıma geldi, yüksek topluluğunuza bildirmeden geçemeyeceğim, Sivas-Konya yolu üzerinde bir telgraf merkezinden, Refet Bey'den bir telgraf aldım. Refet Bey bunda, Konya ve yöresinde başarı sağlamak için kendisine İkinci Ordu Müfettişliği unvan ve yetkisinin verilmesi gerektiğini bildiriyordu. Refet bey çok sonraları Ankara'da bulunduğum sırada, Bolu ve yöresindeki asilerin yok edilmesiyle görevlendirildiği zaman da oradan bir şifre telgrafla, halk üzerinde büyük etkisi olacağından söz ederek kendisine paşa unvanı verilmesin benden istemişti. O zamanlar Refet Bey'in gerek birinci ve gerek ikinci isteklerini yerine getirecek resmi görev ve

yetkimin olmadığının açıklamaya gerek yoktu. Özellikle bunu en iyi Refet Bey'in biliyor olması kuşku götürür müydü? Refet Bey bu isteklerini yerine getirmek için benim İstanbul hükümeti makamına aracılık etmemi dolaylı olarak anlatmak istiyordu da denilemezdi. Çünkü dünyaca bilinirdi ki ben, ordu müfettişliğinden ve askerlikten ayrıldıktan başka padişah ve İstanbul hükümeti tarafında kovulmuş ve ölüm hükmü giydirilmiştim.

Çalışmalarım bir kongrenin seçtiği heyet içinde, Temsil Heyeti'nin içinde, onun adına oluyordu. Ulusal işlerde bulunmak ve özellikle bunda başarılı olmak için resmi unvan ve yetki şartsa, aslında o, bende yoktu. Başarı sağlamak için, içinde bulunduğum vaziyet ve koşulların niteliği anlaşıldıktan sonra, benden resmi şekiller içinde unvan ve yetki aramanın yeri olmayacağı doğaldır. Kuşkusuz Refet Bey'i Konya'ya görevle gönderirken biz kendisine amaç içindeki her türlü iş ve davranış için tam ve geniş yetki vermişti. Bunun kullanılması ve uygulanması onun kendi yeteneğine ve gücüne bağlıydı.

Her tarafı çalışmaya ve ulusal örgütlenmeye yöneltmek için çabalarken İstanbul hükümetinin isteklerine hizmet eden kimi sivil örgütlerin idarecilerinin sözde manevi gözdağı veren telgrafların da alıyorduk. Mesela, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza adında biri, yaptıklarımızın İtilaf Devletleri'ne saldırı sayıldığını ve bu yüzden bütün Osmanlı ülkesinin İtila Devletleri askerlerince ele geçirileceğini, böylelikle Türk hükümetine son verileceğini, ilgililerle görüşerek öğrendiğini bildiriyor ve İstanbul hükümetiyle anlaşmamızı öneriyordu. Bu telgrafın mutasarrıfa yabancılar tarafından yazdırıldığına şüphe yoktu. Buna, tabii ki gereği gibi cevabı verildi.

General Harbord Heyeti ve Generale Verdiğim Cevap

Vatanımızda ve Kafkasya'da inceleme yapmak üzere Amerikan hükümeti, General Harbord'un başkanlığı altında bir heyet göndermişti. Bu kurul Sivas'a geldi. 22 Eylül 1919 günü General Harbord'la uzun uzadıya görüşmelerde bulunduk. Generale, Milli Mücadele'nin amacı ve hedefi, ulusal örgütlenmenin ve birliğin ortaya çıkış nedeni, Müslüman olmayan azınlıklara karşı olan

duygular, yabancıların ülkemizde yıkıcı propagandaları ve faaliyetleri üzerine geniş ve kanıtlarla açılmada bulundum. Generalin bazı beklenmedik sorunlarıyla karşılaştımdı. Mesela, ulus, düşünülebilen her türlü girişim ve fedakârlığı yaptıktan sonra da başarı elde edilmezse ne yapacaksın? Sorusuna verdiğim cevapta-yanlış hatırlamıyorsam demiştim ki: Bir ulus varlığını ve bağımsızlığını korumak için düşünülebilen girişim ve fedakârlığı yaptıktan sonra başarır. Ya başaramazsa demek, o ulusu ölmüş saymak demektir. Öyleyse, ulus yaşadıkça ve fedakrcı girişimlerini devam ettirdike başarısızlık ve söz konusu dahi olamaz.

Generalin sorduğu sorudan asıl amacının ne olabileceğini araştırmak istemedim. Fakat verdiğim cevabı beğenmediğimi bugün yeri gelmişken belir belirtmek ister.

Abdülkerim Paşa'nın Aracılığı

Eylül'n 25. gününü akşamı, Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutan Vekili Mahmut bey'den aldığım bir şifre telgraf şu anlama geliyordu: "Bu gece İstanbül telgrafhanesinden Fuat Paşa'yı

telgraf başına istediler. İçişleri Bakanlığı'nın vilayet şifresiyle bir şifre yazdırdılar. Bunu özet, padişahın bildirisindeki bilgece tavsiyelere uygun davranmak yoluyla vatan kurtarılabilecektir. Milli Mücadele, medeni dünyada nefret edilecek amaçlar olarak gösterildi. Hükümetle milletin ayrılığı yabancıların işlerimize müdahalesine sebep a olacaktır. Konferans hakkımızda karar verirken, bu anlaşmazlık hayır ve selamet getirmez. Sonunda, Milli Mücadele'nin yöneticileriyle görüşmek üzere, yüksek kişilerle, bildirilecek yerde, buluşmayı bir oldubitti şeklinde gösterdikleri ve vaktin darlığından cevap beklenilmektedir. Görüş farklılıklarına saygı gösterileceğini, kişiliklerin ve şereflerin korunacağını tekrar ilave edip duruyor. Telgrafı yazan, bu kişi, kurmay tuğgenerallerinden Abdülkerim Paşa'dır. Bu telgrafa Ticaret Ve Tarım Bakanı Hadi Paşa aracılığıyla ve aynı şifreyle cevap beklemektedir. Bu kişinin, bu hilesiyle başvurunun bizden geldiğin ilan edip yaymak istediği anlaşılıyor.

Telgraf başında beklemekte olduklarından bir dakika önce kabul edilip edile edilmeyeceğiyle ne cevap verileceğinin

bildirilmesini dilerim. Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne de yazılmıştır."

Mahmut Bey'e, aynı günde saat akşam yediden sonra makine başında verdiğim telgrafta şunları bildirdim: "Kerim ve Hadi paşalara, Fuat Paşa'nın Ankara'da bulunmayıp işi olduğunu ve fakat görüşmek isterlerse, Sivas'ta bulunan, Temsil Heyeti'yle ve bu heyette bulunan Mustafa Kemal Paşa ile makine başında istedikleri şeklide görüşmenin bulunduğu bildirirsiniz. (Onlar görüşmek istiyorlarsa) sözlerine dikkat etmek gerekir."

İlk Bozkır Oyalı ve İzmit Mutasarrıfının Karşı Koyması

İstanbul hükümeti tarafından, kolordu komutanı olarak Konya'ya gönderilen Sait Paşa'yı 30 Eylül'de İstanbul'a geri gönderdik. Kaçak Konya Valisi Cemal Bey'in kaçmadan önce düzenlediği ilk bozkır olayını önüne geçmek için 20. Kolordu ve Niğde'deki 11. Tümen'in yardımlarıyla gereken önlemler alındı ve İstanbul'un beklediği fenalığı durdurduk. Ereğli, Bolu, Adapazarı, İzmit dolaylarında kurulmaya çalışılan Kuva-yı Milleye, eylül ayının son günlerinde büyük hassasiyet göstermeye başladı ve o

evrelerdeki Kuva-yı Milliye başkanları, hükümet ekilmemekte direnirse İstanbul'a yürümeye hazır olduklarını bildiriyorlardı. Bu durumu, 29 Eyll'de de, bütün yurda ve elbette İstanbul'a da genelgeyle bildirdik. Ancak İzmit kentinde 2 Ekim günü olumsuz denebilecek yeni bir durumla karşılaştık. O sırada İzmit mutasarrıfı, Suat Bey adına bir kişıydi. Kendisin telgraf başına çağırdık. Son günlerdeki bildirimlerinizin tamamı alınarak gereğinin yapılp yapılmadığını sordum. Mutasarrıf Bey yaptığı açıklamada diyordu ki: "Bildirimleri aldım. Anlaşmazlık ve karşıtlık olmaması için, halkı serbest bırakarak dinlemeyi en doğru tutum olarak gördüm. Olumsuz söylentiler vardır. Temsil Heyeti'nden açıklama istemek ve özellikle de amacın, İttihat hkmetini önceki biçimde diriltmek olup olmadığını kesin olarak anlamak istemektedirler. Ben tarafsız bir adam olarak düzeni ve güvenliği korumakla ykmlym. Ben her kim ve her ne için olursa olsun, sonu bilinmeyen bir maceraya başkaların sürüklemeyi doğru görmem. Ölçülü ve ağır davranılması düşünçesinde olduğumu tam bir tecrübem üzerine bilginize sunarım."

Verdiğim cevap tam olarak şöyleydi:

Sivas, 2 Ekim 1919

Suat Bey'e

İzmit'te en küçük bir anlaşmazlığa ve karışıklığa meydan vermemek esas göreviniz olduğu gibi bizimde özellikle rica ettiğimiz bir konudur. Milli Mücadele ve örgütümüzün meşru amacını ve niteliğin gerek size ve gerek İzmit'te birçok kişiye ve bütün dünyaya karşı yazdığımız ve yazmakta bulunduğumuz bildiri ve açıklamalarla, en kindar düşmanlarımıza bile anlatmış olduğumuz kuşkumuz kalmamıştır. Artık ancak halk söylentisinden başka bin niteliği olmayan dedikoduların karar vermede etkili olabileceğine ihtimal vermiyoruz. Bundan başka, halkın merak ettiği noktalar varsa, bunlar neden hemen sorulup çözüm getirilmemiştir. ? Siz tarafsız durumda kalmayı yeğliyorsunuz. Oysa tavrınız hiçbir zaman tarafsızlık olamaz. Çünkü siz ulusun yasal hareketine karşı tarafsızlığınızı ileri sürdüğünüz halde, haince davranışlarıyla yasadışı olan ve aslında yok sayılan Ferit Paşa hükümetinin memurluğunu yapıyorsunuz. İttihatçılığın diriltilmesiyle uğraşacak dar görüşlülerden olmadığımız siz dek pek güzel

anlayabilirsiniz. Size, pek temiz duygularla fakat kesin olarak şunu bildiririm ki siz artık Ferit Paşa hükümetine güven beslemiyorsanız bunu, İçişleri Bakanlığı'na resmi olarak bildirmelisiniz. Eğer ulusun kararına ve iradesine aykırı olarak Ferit Paşa hükümetine güveniz varsa İzmit'in halkını yasal ve ulusal hareketinde serbest bırakarak derhal görevinizden ayrılıp İstanbul'a gidiniz. Bu iki noktadan herhangi birine uymazsanız, sizin için doğabilecek durumun yaratıcısı ve sorumlusu yeni siz olacağınız tam bir içtenlikle bildirmeyi bir vicdani bir görev sayarım.

Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal

O tarihlerde İzmit'te Albay Asım Bey adında bir kişi tümen komutanı olarak bulunuyordu. Asım Bey'e de bir iki günden biri telgrafla bildirimde bulunulmuştu. Fakat hiçbir cevap alınamıyordu. Onu da 2 Ekim günü makine başına çağırdım, konuştum. Kendisine, "Hükümetin düşeceği ve belki de düşmüş olması kesin olarak beklenir, bu durumda ulusun sabrı ve iradesi hür türlü kararsızlığın üstünde bir güce sağ sahiptir," dedikten sonra,

kesin düşünce ve kararın beklemekte olduğumu söyledim. Tümen Komutanı Asım bey'in uzun özür ve görüş bildirmekle doldurduğu cevabından çıkan olumlu anlam, şimdiye kadar cevap vermeyişinin nedeni, İstanbul'daki kolordu komutanına izin istediği yazısına cevap alamayışından ileri geldiği ve yarınki Cuma namazında kararlar alınacağı cümleleriyle özetlenebilir. Bazı tavsiye ve özendirmeleleri kapsayan cevabımda başlıca şunları söyledim:

"Ferit Paşa'nın yarına dek çekilmesi çok kuvvetli bir olasılıkla beklenebilir. Böyle olunca, yarınki toplantınız sonunda Padişah Hazretleri'nden ve belli olursa yeni hükümet başkanından, hükümetin ulusal iradeye tamamen uyacak tarafsız kişilerden kurulmasının rica edilmesini ve bunun beklediğinin bildirilmesini sağlayınız. Birde vatanımız ve ulusal bağımsızlığımız kurtarmak için kurulacak yeni hükümetle birlikte, daha pek çok çalışmamız gerektiğinden Temsil Heyeti kararı ile bildirdiğim noktaları göz önünde bulundurarak örgütlenmenin sürdürülmesin rica ederim."

Ferit Paşa'nın İstifası

Ben, Asım Bey'e bu son cümleleri yazdırırken 2 Ekim 1919, saat 3 :40'ta araya imzasız şöyle bir telgraf girdi:

"Paşa Hazretleri, İstanbul'daki yakın arkadaşlar söylediler. Bütün akşam gazeteleri yazıyormuş. Ferit Paşa sağlık nedeniyle görevinden ayrılmış. Tevfik Paşa hükümet kurmakla görevlendirilmiş. Daha sabahtan söyleniyordu, ama kesinleşmemişti şimdi kesinleşti efendim."

"Bu telgrafı kim veriyor? Anlayınız, "dedim. Sormaya zaman kalmadan telgraf şöylece devam etti:

"Biz, Ankara telgrafçıları, Paşa Hazretleri'ne saygılarımızı sunarız ve vatanımızın başına bir karabasan gibi çöken bu hükümetin devrilmesi için ulusun başında bulunup başarılı olmasını kutları. Lütfen söyleyiniz."

Telgraf haberleşmesi kesildi. Gerçekten 2 Ekim tarihinde Ferit Paşa hükümeti düşmüştü. Fakat yeni hükümeti kuran Tefvik Paşa değil, Âyan Meclisi üyelerinden Tümgeneral Ali Rıza Paşa'ydı.

Sırası gelmişken ifade edeyim, bütün telgrafçılarımızın, girişimlerimize ve milli hareketimize yaptıkları fedakâr hizmetlerinin ulusal tarihimizde önemli yeri vardı. Kendilerine bugün açıkça teşekkür etmeyi bir vazife sayarım.

Ali Rıza Paşa Hükümeti

Ferit Paşa hükümetinin düştüğünü ve Ali Rıza paşa'nın yeni hükümeti kurmakla görevlendirildiğini 2-3 Ekim 1919 tarihinde yazdığım bir genelge ile bütün ulusa bildiririm. Bu genelge bir örneğini de bilgi için olması kaydıyla yeni sadrazama verdim. 2 Ekim günü yine hükümet başkanıyla temas kurmak istemiştik. Ertesi gün, Bakanlar Kurul toplantısı sırasında, Temsil Heyeti'yle görüşeceklerine söz verilmişti. Bilginize sunduğum bu genelgede belli başlı noktalar şunlardı:

Yeni hükümet, Erzurum ve Sivas kongrelerinde kararlaştırılan ve saptanan örgütlere ve ulusal amaçlara saygılı olursa, Kuva-yı Milli Milliye ona yardımcı olacaktır.

Yeni Hükümet, Milli Meclis'in toplanıp denetleme görevine başlayıncaya kadar, ulusun kaderiyle ilgili hiçbir anlaşmaya girmeyecektir.

Barış konferansına atanacak delegeler, ulusun iradesinin gereğini anlamış ve milletin güvenini kazanmış bilgili ve güçlü kişilerden seçilecektir.

Biz, bazı tavırlarından, Ali Rıza Paşa hükümetinde bir tereddüt, bu hükümeti oluşturan kişilerin de kafalarında bir bulanıklık sezer gibi olduk. Onun için bazı tedbirler almayı uygun gördük.

Aynı gün, bir genelge yazdık. Bunda, "Hükümetle ulus arasında görüş ve isteklerde uyuşma sağlandığı genelgeyle bildirilinceye dek, resmi yazışmanın eskisi gibi kesilmiş bir durumda bulundurulması," gerektiğın bildirdik.

Yunus Nadi Bey'e Arabuluculuk Yaptırılıyor

Ali Rıza Paşa hükümetinin iş başına geçişini beşinci gününe geldi. Hâlâ anlaşılmıyor. Memleketin, İstanbul'la olan resmi haberleşme ve ilişkileri hâlâ kopuk. Sadrazam paşa Hazretleri, önerilerimize karşılık vermiyor ve hiçbir vakit vermemiş olduğun göreceksiniz. Bakanlardan, hiç kimse, bizimle görüşmek istemiyor.

Bugün, yani 6 Ekim 1919 günü, Savunma Bakanı Cemal Paşa, Yunus Nadi Bey arkadaşımızın daveti üzerine makamına ziyarette bulunmuş. Cemal Paşa, Yunus Nadi Bey durum hakkında, özellikle hükümetle Temsil Heyeti arasında, henüz uzlaşma sağlanamadığından bahsetmiş ve anlaşıldığına göre, bizi haksız göstermiş ve kendilerinin her şeyi kabule ve uygulamaya hazır olduklarını anlatmış ve her durumda uzlaşmayan ve bunda direnen tarafın, Temsil Heyeti olduğunu söylemiş, belki de Yunus Nadi Bey'in bizimle kişisel tanışıklığı dolayısıyla, arabuluculuk yapmasını önermiş olacak.

Yunus Nadi, Bey bu aracılık önerisini memnuniyetle kabul etmiş, yalnız Yunus Nadi Bey'in, Cemal Paşa'nın verdiği bilgileri temel

ve gerçek saydığı ve durumu ona göre yorumladığı Şimdi sözünü edeceğim telgrafından anlaŐılmaktaydı.

Yunus Nadi Bey'le, telgraf başında yapılan bu görüŐmemiz, yeni hükümetle bizim görünüŐte bile olsa uzlaŐmamıza sevk etmesi açısından önemlidir. Bu nedenle izniniz olursa biraz açıklayacağım.

Yunus Nadi Bey'le yaptığımız telgraf merkezindeki görüŐmede, Yunus Nadi Bey düŐüncelerine Şu giriŐle başladı: "Ulusal iradenin ulusun egemenliğin etkin kılmasının güzel bir sonucu olarak meydana gelen deđiŐiklik üzerine burada kurulan hükümetle, ulusal örgütler arasında uyumlu bir birlik oluŐmasının gecikmeyeceği fikrine varmıŐtım. SoruŐturmalarım sonucu hâlâ, bir iki noktada uzlaŐılamadıđını anladım. Bu uyumun gecikmesi, i ve dış açısından iyi olmayacağından, bazı Őeyleri sizin bilginize sunmaya görev saydım."

Ondan sonra, Şimdi özetleyeceğim noktalara değinen bilgi ve düşüncelerini, birinci sorun olarak bildirdiler. Ferit Paşa hükümetinde bulunmuş olan bazı kişilerin bu hükümette de

bulunmalarından dolayı kötü gözle görölmelerine gerek olmadığını ve Abuk Paşa'nın Ferit Paşa hükümetinin düşürölmesinde rol oynadığını;

Rıza Paşa hükümetinin, geçiş hükümeti olduğunu, hayatının vekil seçimleri sonuçlanıncaya kadar devam edebileceğini;

Hükümet, ulusun istek ve emellerinin hepsini iyi karışlamak ve iyi sonuçlanmasını için de çalışmak konusunda en ufak bir şüpheyeye yer vermemekte olduğunu bildirdiler ve,

Özellikle, Cemal ve Abuk paşalar gibi kişilerin, hükümette ulusal örgütün birer temsilcisi ve kefilî gibi kabul edilmelerinde karasızlığa yer yoktur, karırına verdiler.

İkinci sorun olarak da, Yunus Nadi Bey, kişilere ilişkin bölüme değindiler; bu konuda tamamen bizimle aynı duyguları paylaşmakla beraber, "biraz ılımlılık tavsiyesi vermeye cesaret edeceğim," dedi ve görüşünü, ulusal başarının yaptığı iyi etkilerin bazılarınca intikam istemek gibi yorumlanarak lekelenmekten korunmasının önemli olduğu düşüncesiyle açıkladı.

Yunus Nadi Bey," şimdiki kabine üyeleriyle yapılan görüşmelerden ulusal örgütlerin isteklerinin tamamının yapılıp uygulanmasına kuvvetle karar verilmiş olduğu anlaşıyor," dedikten sonra, şu bilgileri verdi:

"Savuna Bakanı Cemal Paşa, bugün yayımlanacak bildiride bu yayının zaten yeterince belirtilmiş olduğu ve ancak bildiri, hükümetin resmi diliyle yazıldığına göre her yanının dikkate alınarak yazılmış olduğunu, göstermelik birkaç kelimeye önem verilmemesi gerektiğin söyledi."

Milli Örgüt Genişliyor ve Güçleniyor

Ferit Paşa hükümetinin düşmesi, memlekette bazı tereddütte göre görünen yerlerin de duygularına ve maneviyatına iyi etki yaptı. Her tarafta üst düzey sivil ve asker görevliler başta olmak üzere örgütlenmeye hız verildi.

Ali Fuat Paşa, batı illerinin hemen hepsiyle ilgilendi. Bizzat Eskişehir, Bilecik ve sonra da Bursa yörelerinde dolaşarak ve gerekenlerle de haberleşerek çalışıyordu. Balıkesir'de buluna

Albay Kâzım Bey (Meclis Başkanı Kâzım Paşa), o yörelerde ulusal örgüt kurmak ve askeri önlemlerle ilgileniyor ve uğraşıyordu.

Bursa'da Albay Bekir Sami Bey, 8 Ekim'de Ferit Paşa'nın adamı olan valiyi İstanbul'a göndererek kongre kararlarını uygulamaya başlamış ve bir merkez kurulu oluşturmuştu.

Ulusal örgütlerle uğraşıldığı kadar, milletvekilinin seçimiyle de büyük bir ilgi ile uğraşılıyordu.

Memlekette, bütün ulusal örgütlerin bir tek ad altında Temsil Heyeti'ne bağlanması esası izlenmişti. Eskişehir, Kütahya, Afyon yörelerinde örgütlerin güçlendirilmesi ve Aydın, Konya, Bursa Balıkesir bölgeleriyle kolaylıkla bağlantı kurulması için önlemler alınıyordu. Batı cepheleri üzerinde Savunma Bakanlığı'na aydınlatmaya ve hükümet tarafından ne gibi önlem ve düzenlemeler düşünüldüğü de sorularak, hükümetin dikkatinin çekilmesine çalışılıyordu. Efeler tarafından yönetilen Aydın cephesi kesimine bir komutan göndermek konusu düşünülmeye başlandı. 14 Ekim'de için Fuat Paşa'ya ve Afyon'da 23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi Bey'e yazıldı. Bununla beraber bu tarihlerde bazı yerlerde amacın henüz

tamamıyla anlaşılamadığı görölüyordu. Mesela, Reddi İlhak heyetlerinin kendi adlarına bildirimler yapmakta olduğu ve 10 Ekim 1919 tarihinde Redd-i İlhak Cemiyeti başkanı imzasıyla Ekim ayının yirmisinde bir büyük kongre toplanacağı ve bu kongreye iki delege gönderilmesi illerden isteniyor ve birtakım tedbirler alınması bildiriliyordu.

Bir taraftan, Karakol Cemiyeti'nin de İstanbul'dan başka Bursa civarında da faaliyette olduğu anlaşıldı. Bu çatallaşmanın önüne geçmek için gereken tedbirler alındı. Özellikle Ali Futa Paşa'ya, Balıkesir'de Kâzım Paşa'ya, Bursa'da Bekin Sami Bey'e, Bursa Merkez Heyeti'ne gereği gibi yazıldı.

İtilaf ve Hürriyet Cemiyeti de, düşmanlarla birlikte Anadolu'da karşı örgüt kurmak için yetmiş beş kişi kadar göndermiş, bu haber alındı. Kolorduların dikkati çekildi. İstanbul'da gizli çalışmaya karar verildi. Trakya'ya örgütün genişletilmesi için Cafer Tayyar Bey aracılığıyla talimat verildi.

Mebuslar Meclisi'nin Toplanacağı Yer

Bir yandan milletvekillerinin seçilmesine çalışırken, bir yandan da Mebuslar Meclisi'nin nerede toplanabileceğini düşünüyorduk. Meclisin İstanbul'da toplanması kadar mantıksız ve anlamsız bir çalışma düşünemiyordum. Ancak, bu konuda yetkilileri ve halkı bu gerçeğe inandırmadıka, düşüncemiz gerçekleşemezdi. İstanbul'da toplanmanın sakıncalarını olduğu gibi gözler önüne sermek gerekiyordu.

Amasya Görüşmesi

Donanma Bakın Salih Paşa'yla Amasya'da buluşmamız kararlaştırılmıştı. Salih Paşa'yla hükümetin dış politikası, iç yönetimi ve ordunun geleceğiyle ilgili konularda görüşülecekti.

Salih Paşa'yla Amasya'da 20 Ekim'de başlayan görüşmelerimiz, 22 Ekim'de sona erdi. Üç gün süren görüşmelerimiz sonunda, ikişer kopya olmak üzere beş ayrı protokol düzenlendi. Bu kararlar kolordulara da bildirildi. Bu görüşmemizin tutanaklar arasında en önemli konu Mebuslar Meclisi'nin toplantı yeriyle ilgilidir.

Meclis'in İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı konusundaki eski düşünce ve görüşümüzü Salih Paşa'ya kabul ettirdik ve onaylattık. Ancak Paşa, kendisi bu görüşe katılmakla birlikte bunu kişisel görüşü olduğunu, hükümet adına söz veremeyeceğini bildirmişti. Kendisi, hükümet üyelerini inandırmak ve bu düşünceye katılmalarını sağlamak için elinden geleni yapacağına söz vermiş ve başaramazsa hükümetten çekilmekten başka yapacak bir şey olmadığını söylemiştir. Salih Paşa, bu konuda başarı sağlayamamıştır.

Sivas'ta Bana Karşı Yapılan Bir Girişim: Şeyh Recep Olayı

Biz, Amasya'ya gelmek üzere Sivas'tan ayrılır ayrılmaz Sivas'ta pek de hoş gitmeyen bir olay olmuştur. Bu olay üzerine kısaca bilgi sunayım:

Amasya'ya vardığımızda, İtilaf ve Hürriyetçilerin, yabancılarla ortaklaşa birtakım hareketler giriştikleri konusunda bilgiler almıştı. Bunu hemen bir genelge yayımlayarak bildirmiştim.

Sivas'ta da aleyhimde padişaha telgraf çekme girişiminde bulunulduğunu haber aldım, fakat inanmadım. Elbette Temsil heyeti arkadaşlarımızın ve karargâhımıza bağlı kişilerin, valinin ve diğerlerinin dikkati buna engeldir dedim.

Oysa, Şeyh Recep ve arkadaşlarından Ahmet, Kemal ve Celal adında üç kişi bir gece telgrafhanede kendilerine bağlı bir telgrafçı eliyle istedikleri telgrafları çekmişler...

Biz, bütün memlekete doğru yolu göstermeye uğraşıyoruz. Fakat düşmanlarımız da bize karşı her yerde ve üstelik kendi bulduğumuz ve her açıdan egemen olduğumuz Sivas şehrinde bile, kötülüklerini yaptırabilecek alçak eller bulunmakta başarılı olabiliyorlar.

Ekim 1919'da Önemli İç Olaylar

1919 yılı Ekim ayında geçen, değinmek istediğim birtakım olayları da birkaç kelimeyle özetlemek isterim. Düşman elinde buluna İzmir ilindeki Müslüman halk, baskı görüyor ve

öldürölüyordu. Bunun için hükümetten, İtilaf Devletleri'nin temsilcileri yönetiminde etkili çalışmalarda bulunmasını rica ettik. Yunanlılar baskı ve saldırılarını sürdürürse, karşılık vermek zorunda kalacağımızı bildirdik. İzmir'de geçen üzücü olaylar üzerine İstanbul'da bir gösteri yapılmak istenmişti. Bunun engellendiğini öğrenince Cemil Paşa'yı uyardık. Anzavur, Bandırma çevrelerinde haince ve acımasızca çalışmaya başlamıştı. Verdiğı karaları önlemek için yetkililerin dikkatini çektik.

Başlangıçta Maraş, Urfa ve Antep'te İngiliz askeri birlikleri vardı. Bunlar, Fransız askerleriyle değiştirildi. Bu yüzden yurdumuza yabancı askerlerin girmesini önlemeye çalıştık. Yabancı askerlerin bu illere girmesi üzerine önce siyasal çalışmalarda bulunduk, sonra eyleme geçtik.

Bozkır'da, önemli sayılabilecek bir ayaklanma oldu. Onun durdurulması için çeşitli önlemler aldık. Maraş ve Antep'e Kılıç Ali Bey'i, Çukurova bölgesine de Topçu Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek sağlam örgütler kurmaya ve çalışmalara başladık.

Refet Paşa, Salihli ve Aydın Cephelerine

Komutan Olarak Gönderiliyor

Kâzım Paşa, Balıkesir bölgesinde cephe kurmaya ve başarı sağlamaya çalışıyordu. Salihli ve Aydın cephelerindeki idarenin, askerlik yöntemlerine uydurulması gerekiyordu. Buraya az çok tanınmış bir askerin gitmesi gerekti. Bu işte yararlanabileceğimiz, Konya'da bulunan Refet Paşa vardı.

Refet Paşa Demirci Efe'nin emrine giriyor

Nazilli'ye giden Refet Paşa, Demirci Mehmet Efe'den komutayı almaya lüzum ve bunda bir fayda görmemiş veya kim bilir belki de komutaya el koyamamış? Demirci Efe'nin emrinde kurmay gibi görev yapmayı daha faydalı görmüş ve bunu tercih etmiş.. Refet Paşa bunu bize bildirdi. Mahalli şartları yakından görmüş olan birinin kararın bozmak çoğu kez zordu. Çünkü, ya gerçekten Refet paşa'nın gördüğü ve tercih ettiği gibi, Efe'nin komutasını sürdürmekte ve ona yardımcı olmakta fayda vardı ya da Refet Paşa o cephenin komutasını bilinmeyen bir sebeple ele alamıyordu. Her iki

olasılığa göre de her durumda komutayı al diye emir verme yararsız olurdu.

Sivas'ta bir ay daha kaldıktan sonra, Ankara'ya doğru yola çıktık. Ankara'ya gelişimizi 27 Aralık 1919 günü şu açık bildirimle her yere duyurduk:

Sivas'tan, Kayseri yoluyla Ankara'ya gitmek üzere yola çıkan Temsil Heyeti, bütün yol boyunca ve Ankara'da büyük milletimizin ateşli ve içten vatanseverce gösterileriyle birlikte bugün buraya geldi. Milletimizi gösterdiği birlik ve dayanışma, vatanımızın geleceğini güven altına almak konusundaki inancı sarsılmaz bir biçimde güçlendirici özelliktedir. Şimdilik Temsil Heyeti'nin merkezi Ankara'dadır. Saygılarımızı sunarız, efendim.

Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal

2 Ocak 1920 günü, cemiyet merkez kurularına, Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir bildirimde bulunduk.

Ankara Halkıyla Yakından Tanışmak İçin

Verdiğim Konferans

Beni Gerçekten samimi, parlak ve güven verici duygularla karşılamış olan Ankara'nın muhterem halkıyla daha yakından tanışmak ve onlarla fikir alışverişinde bulunmak bir görev hükmündeydi. Onun için-görüşme maksadıyla- davet ettiğimiz milletvekillilerinin gelişinin beklediğimiz günlerde, toplanan muhterem Ankaralılara bir konferans vermiştim.

Bu konferansa esas aldığım noktalar üzerinde kısaca konuşayım:

Wilson ilkeleri: Bu ilkelerin 14 maddesinden Türkiye'ye ilişkin olanları vardı. Zaten yenilmiş olan ve ateşkes anlaşması yapmış olan Osmanlı Devleti, bu ilkelerin gönül okşayıcı, aldatıcı görünümüyle bir zaman oyalandı.

30 Ekim 1918, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri ve özellikle bu maddeler arasında yedincisi, beyin yakan ateşli bir zehirdi. Yalnız bu madde, geri kalan vatani, düşmanların işgal etmesine hazır bir vaziyette bulundurmaya kâfiydi.

İstanbul'da, birbiri ardına gelen ve aciz kişilerden oluşan hükümetler, şerefsiz, haysiyetsiz, bayağı görünüşleriyle masum ve işini Allah'a bırakmış milletin sembolü olarak tanındı, itibara layık görülmeye başladı. Bu yüzden, dünyanın uygar devletleri, uygarlığın gereklerini unutacak kadar saygısız oldular. Önceden beri Türk milleti aleyhinde, dünyanın dört tarafında yapılan en mantıksız propagandalar, her zamandan daha fazla duyulmaya değer görüldü.

Ankara'ya Gelen Milletvekilleriyle

Yaptığımız Görüşmeler

Şimdi Ankara'ya gelen vekil efendilerle yaptığımız temas ve fikir alışverişine başlayalım:

Milletvekilleri, aynı günde veya günlerde toplu halde bulunamadılar. Tek tek veya küçük küçük gruplar halinde gelip gittiler. Bu kişilerin veya grupların hepsine, ayrı ayrı hemen aynı temel noktaları günlerce tekrar ve yine tekrar etmek mecburiyeti meydana çıktı.

Her Şeyden önce, maneviyatın, moral ve vicdan gücünün yüksek tutulması Őarttır. Bunu bilirsiniz. Biz de bu gücü artırmak üzere ilk olarak, içerdeki ve dıŐarıdaki durumun güven verici ve i açıcı niteliğinde ve gelişmesindeki noktaları ve tarafları araştırarak açıklamaya ve ispata çalıştık. Sonra, belirli bir amaç etrafında bilinçli ve azimli olarak birleşmenin, sarsılmaz kuvvet olduğu gerçeğini, yorulmaksızın tekrar ettik.

Bir toplumun, beka ve mutluluğunun, ancak emelde ve emellerini gerçekleŐtirmede tam birlik olmasına bağlı olduğunu izah ettik. "Vatanın kurtuluŐu, bağımsızlığın sağlanması," amacına yönelik ulusal birliğimizin, esaslı, düzenli örgütlerin varlığına ve bu örgütleri iyi yönetebilecek kafaların, glerin bir tek beyin ve bir tek g şeklinde birleşik ve kaynaşmış duruma gelmesine bağlı olduğunu söyledik ve bu sebeple İstanbul'da, açılacak Mebuslar Meclisi'nde güçlü, birbirine destek olan bir grup oluşturulması zorunluluğunu ortaya koyduk.

Millet, ancak devletlerin yıkılıŐ ve kŐ kargaŐaları içinde bulunduğu zamanlarda tarihin kaydettiği, çok önemli ve korkunç

anları yaşıyordu. Böyle anlarda, kaderin kendi eline almakta gaflet gösteren milletlerin, gelecekleri meçhul ve felakettir. Türk milleti, bu gerçeği anlamaya başlamıştı. Bu anlayış sonucudur ki, kurtuluş umudu vaat eden, her samimi çağrıya koşmaktaydı. Ancak uzun asırların uyuşturucu yönetim ve eğitimi bir toplumu bir günde, bir senede azat edeceğini düşünmek ve kabul etmek doğru değildir.

Bu sebeple, olayların ve gerçeğin farkında olanlar, elinden geldiği kadar, mensup olduğu milleti aydınlatarak ve ona doğru yolu göstererek, onlara kurtuluş yolunda kılavuzluk etmeyi, en büyük insanlık vazifesi bilmelidirler.

Türk Milletini En Belirgin İstek ve İnancı: Kurtuluş

Türk milletin, kalbinden, vicdanından doğan ve ondan esinlene en esaslı, en bariz istek ve inanç beli olmuştu:

Kurtuluş...

Bu kurtuluş feryadı, Türk vatının tüm ufuklarında yankılanmaktaydı. Milletten, başka açıklama istemeye yer yoktu.

Artık, bu isteği, ifade etmek kolaydı. Nitekim, Erzurum ve Sivas kongrelerinde, ulusal istek belirtilmiş ve ifade edilmişti.

Bu kongrelerin esaslarına bağlı oldukların söyledikleri için millet tarafından vekil seçilen kişiler; her şeyden önce, bu ilkelere bağlı kişilerden ve bu ilkeleri ilan eden cemiyetle ilgisini gösterir bir isimle bir grup yapacaktı: "Hakları Savunma Cemiyeti Grubu"... İşte bu grup, ulusal örgütlere ve dolayısıyla ulusa dayanarak her nerede olura olsun, milletin kutsal emellerini cesaretle ifade edecek ve savunacaktı.

Misak-ı Milli Hazırlanıyor

Milletin emel ve amaçlarını da kısa bir programa temel olacak şekilde topluca yazılması da görüşüldü. Misak-ı Milli adı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek amacıyla kaleme alındı. İstanbul Meclisi'nde bu esaslar, gerçekten toplu bir şekilde yazılmış ve kararlaştırılmıştır.

Her görüştüğümüz kişi veya kişiler, görüş ve kanaatlerinde bizimle birleşerek ayrılmışlardı. Fakat, İstanbul Meclisi'nde,

“Hakları Savunma Cemiyeti Grubu,” diye bir grup kurulduğunu işitmedik. Niçin?! Evet, niçin? Buna bugün cevap isterim!

Çünkü bu grubu oluşturmayı, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde olan efendiler, inançsızdılar... Korkaktılar.. Cahildiler.

İnançsızdılar; çünkü, milli emellerin ciddiyet ve kesinliğine ve bu emellerin dayanağı olan ulusal örgütlerin sağlamlığına inanmıyorlardı.

Korkaktılar; çünkü, ulusal örgütte mensup olmayı tehlikeli görüyorlardı.

Cahildiler; çünkü, kurtuluşun tek dayanağının millet olduğunu ve olacağın anlayamıyorlardı. Padişaha dalkavukluk ederek, yabancılara hoş görünerek, mülayim ve ince davranarak, büyük amaçların elde edilebileceğine inanmak gafleti gösteriyorlardı.

Ankara’da Toplanma Düşüncesi

Ben, Mebuslar Meclisi’nin İstanbul’da saldırıya uğrayacağını, dağılacağını kesin olarak bekliyordum. Böyle bir durumda alınacak

önlemleri kararlaştırmıştım. Hazırlığımız ve gerekli önlemleri almamız da başlamıştı: Ankara'da toplanmak...

İşte bu görevi yaparken, milletçe yanlış anlaşılmaya yol açmamak için, önlem olarak bir şey düşünmüştüm: Meclis başkanlığına seçilmek. Bundan beklentim, dağılan milletvekillerini önlem, Meclis başkanı nitelik ve yetkisiyle tekrar çağırmaktı. Gerçi bu ancak önlem, ancak görünüşü kurtarmaya ve geçici olarak işe yarayabilirdi. Ama böyle bunalımlı zamanlarda, yararı geçice de olsa, her türlü önlemin alınmış olması gereksiz sayılamaz.

Gerçekte, İstanbul'a gitmeyecektim. Ama bunu açığa vurmada zaman kazanacak ve durumunu bir süre için uzakta bulunuyormuşum gibi ayarlayacaktım. Meclis, başkan vekilleri aracılığıyla irade edilecekti. Bu önlemin uygulaması kuşkusuz, Meclis'e giden ve gerçek durum davranış olması gereken arkadaşların, yardım ve çalışmalarıyla olabilecekti.

Bunu gerekli kişilere söyledim. Düşünce ve görüşlerimi uygun buldular. Bu yolda çalışacaklarına söz ve güvence vererek İstanbul'a gittiler.

Fakat pek az, belki bir ya da iki arkadaştan başkasının, bu düşüncenin sözünü bile etmediklerini öğrendim.

Akbaş Cephaneliği ve Köprülü Hamdi Bey

Rauf Bey'e yazdığımız son şifrede, Akbaş cephaneliğindeki cephanenin bir kısmını İngilizlere verilmesine yardım ettikleri yolunda bir kinaye vardı. Bu meseleyi biraz açıklayayım. Rumeli sahilinde, Gelibolu civarında, Akbaş denilen yerde, bir cephan deposu vardı. Orada Fransızların koruması altında pek çok silah ve askeri mühimmat bulunuyordu: Hükümet İtilaf Devletleri'ne tamamıyla boyun eğmiş görünmeyi menfaatlerine uygun bulduğundan, söylediğim cephanelikteki silah ve askeri mühimmatın bir kısmını, İtilaf Devletleri'ne vermeyi vaat etmiş. Onlar da Wrangel ordusuna göndereceklermiş. Rusya'ya nakli için bir Rus vapuru da Gelibolu'ya gelmiş. Hükümet daha önce, İstanbul'daki örgütümüzün başlarının onayını ve yardımını da sağlamış... Oysaki Köprülülü

Hamdi Bey adında kahraman bir arkadaşımız, Kuva-yı Milliye'den bir birlikle, 26/27 Şubat 1920 gecesi, sallarla Rumeli sahiline geçti. Akbaş cephaneliklerine el koydu. Depo muhafızları olan Fransızları tutuklayarak haberleşme hatların kesit. Silahların tamamını ve cephanenin bir kısmını ve muhafız Fransız erlerin de gözaltına alarak Lapseki'ye taşıdı. Silahlarla askeri mühimmatı yurdun içine sevke ettikten sonra, Fransız erlerini iade etti. Akbaş deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus mitravyözü, yirmi bin sandık cephaneye olduğu tahmin ediliyordu.

Bu olay üzerine, İngilizler, Bandırma'ya iki yüz kişilik bir kuvvet çıkardılar. İtilaf Kuvvetlerinin ulusal savaş bölgelerinin gerilerinde, İtilaf Devletleri askerlerinin de bulundukları yerlerdeki depolarda bulunan silahlarla cephanenin başka yere nakli veya kullanılamaz bir duruma getirilmesi ya da bu gibi yerlerin işgal edilmesi olasılığına karşı bütün komutanlara verdiğimiz emirde bazı tedbirler ve tavsiye etmekle beraber bütün komutanların büyük bir kararlılık ve kesinlikle hareketleri gereğini bildirdik.

Anzavur'un Milli Cephanemizi

Arkadan Vurmak İstemesi

Hemen aynı günlerde Anzavur, Balıkesir ve Biga civarlarında oldukça önemli ve tehlikeli durumlar yaratmayı başarabilmişti. Balıkesir'de ulusal cephelerimizi arkadan vurmak istiyordu. Başına çok sayıda adam toplamıştı. Karşısına gönderilen milli kuvvetlerle Biga'da kanlı bir savaş oldu. Anzavur galip geldi. Kuvvetimizi dağıttı. Top ve mitralyözlerimizi gasp etti. Erlerimizi ve subaylarımızı esir aldı ve şehit etti. Akbaş kahramanı Hamdi Bey de, bu şehitler arasındaydı. Bundan sonra Ahmet Anzavur, kendi adıyla andığı Ahmediye Cemiyeti adı altında, alçaklığını genişletmeye devam etti.

2 Mart 1920 tarihli, içeriği olağanüstü dikkat çekici bir şifre aldım. Bu şifre, İstanbul'dan, İsmet Paşa'dan geliyordu. İsmet Paşa, ben Ankara'ya geldikten sonra, Ankara'ya yanıma gelmişti. Beraber çalışıyorduk. Fakat Cemal Paşa'dan sonra, Savunma Bakanlığı'na Fevzi Paşa Hazretleri geldi. Onun özel olarak talebi

üzerine ve özellikle önemli bir amaçla, kendisin sözü edilen tarihten birkaç gün önce, İstanbul'a göndermişim.

Önemli olduğunu düşündüğümüz, şuydu: Yunanlılar taarruza hazırlanıyorlar. Buna karşı makul olan, bütün kuvvetleri seferber ederek düzenli bir savaşa girmekti. Özellikle, Fevzi Paşa Hazretleri, bu lüzum ve zorunluluğu anlamaktaydı.

İşte, bu hazırlığı yapmak üzere İsmet Paşa'nın İstanbul'da olması ve üstelik Genelkurmay Başkanlığına resmen getirilerek çalışmasını sağlamak çok faydalı olacaktı. Bu amaçla, İstanbul'a gitmesini gerekli bulmuştum. İsmet Paşa'nın telgrafı şudur:

Harbiye, 3.3.1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Alınan bilgiye göre, İstanbul'da bir cemiyet kurulmuş ve bu cemiyet İngilizlerle kader birliği yapmış. Hükümetin düşürülmesi ve bilinen bir hükümeti kurulması, Meclis'in dağıtılması, İzmir ve Adana işgal edilebilsin diye Kuva-yı Milliye'nin ortadan kaldırılması, dünyaya barış ve selamet getirmek üzere İstanbul'da

Müslümanlar arası bir hilafet şûrası oluşturulması, Bolşeviklik aleyhine fetva çıkarılması alınan kararlar arasındaymış. Bakan Paşa, bu cemiyetin faaliyetine önem veriyor. Anadolu'daki Anzavur girişimi bu faaliyetten olduğu gibi, İngilizlerin, hükümete çok fazla baskı yapmaları da, aynı sebeptendir. Bilgi olarak sunmamı istediler. (İsmet)

Savunma Bakanlığı Başyaveri

Binbaşı Salih

İstanbul'daki Kuva-yı Milliye İleri Gelenlerinin Tutuklanması İçin Londra'dan Gelen Emir

11 Mart 1920 tarihli bir telgrafta Rauf Bey şu bilgiyi veriyordu: 10 Mart 1920 günü öğleden sonra, İtilaf Devletleri temsilcileri toplanmışlar, Londra'dan gelen ve İstanbul'daki Kuva-yı Milliye ileri gelenlerinin tutuklanması emrini içeren bir meseleyi görüşmüşler ve emri uygulamaya karar vermişler.

İstanbul'un İşgali

İstanbul'da 10. Tümen komutanından Ankara'da 20. Kolordu Komutanlığı'na 9 Mart 1920 tarih ve 465 numaralı şifre olarak 14 Mart 1920 günü bir yazı geldi. Açılımı şuydu:

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: İngilizler tarafından Türk Ocağı binasının işgali üzerine Milli Eğitim ve Öğretim binasına nakleden ocağın bu yeni işgal ettiği bina, dün öğleyin İngilizler tarafından yeniden işgal edilmiştir, efendim. 9 Mart 1920 (Hamdi).

1920 senesi Mart ayını 16. günü öğleden önce saat onda, makine başında şöyle bir telgraf verildi.

İstanbul, 16.3.1920

Ankara'da: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Muzıka Karakolu'nu, İngilizler basıp oradaki askerlerle İngilizler çarpışarak neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize sunulur.

Manastırlı Hamdi

Ben, bu telgrafın altına kurşun kalemle, "Seri şekilde kolordulara benim imzamla M:Kemal," işareti koyduktan sonra bu telgrafı verenden açıklama istemeye başladım. Manastırlı Hamdi Efendi ara vermeden bilgi vermeyi sürdürdü.

Bizim, en güvenilir bir arkadaşımız var ki yalnız o değil, herkes, yani her gelen söylüyor. Şimdi de Savunma Bakanlığı'nın işgalini haber aldık. Hatta Beyoğlu telgrafhanesinin önünde İngiliz askeri olduğun fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyeceği bilinmiyor.

Bu sırada, Savunma Bakanlığı telgrafhanesinde, memur Ali bilgi vermeye başladı:

Sabah İngilizler basarak altı kişiyi şehit etti ve on beş kadar kişiyi de yaraladılar. Şimdi, İngiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri bakanlığa giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye Kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır.

Yeniden Manastırlı Hamdi Efendi bizi buldu.

Paşa Hazretleri,

Savunma Bakanlığı telgrafhanesini de İngiliz bahriye askeri işgal edip teli kestiği gibi bir taraftan Tophane'yi işgal ediyorlar. Bir taraftan zırhlılardan asker çıkarıyorlar. Vaziyet çok ağırlaşıyor, efendim. Sabahki çarpışmada 6 şehit, 15 yaralı vardır. Paşa Hazretleri. Yüksek emirlerinize bekliyorum.

16 Mart 1920

Hamdi

Hamdi Efendi devam etti:

"Sabahki, bizim asker uykudayken, İngiliz bahriye erleri karakola gelip işgal etmekteyken, askerimiz uykudan şaşkın kalkınca çarpışmaya başlanılıyor. Sonunda bizden altı şehit, on beş yaralı olup bunun üzerine önceden alçaklığı planlanmış ki hemen zırhlıları sahile yanaştırıp Beyoğlu bölgesini ve Tophane'yi işgal edip bir taraftan Savunma Bakanlığı'na işgal etmişler, hatta şimdi ne Tophane ve ne de Savunma Bakanlığı telgrafhanesi bile bulunamıyor. Şimdi de haber almış olduğuma göre Derince 'ye kadar yayılıyormuş, efendim.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orasını da işgal ettiler galiba. Allah korusu. Burayı işgal etmesinler. İşte Beyoğlu telgraf memurları, müdürleri geldiler. Kovmuşlar.”

“Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım efendim.”

Rahmetli Hayati Bey, benim ilk haber telgrafı üzerine yaptığım işarete uyararak verilen bilgileri özetlemiş. Rumeli ve Anadolu’daki bütün komutanların adreslerine çektiriliyordu. Bir an önce İstanbul üzerinden Edirne’ye çektirilmesini söylemiştim. Hamdi Efendi:

“Yüksek emirleriniz yerine getiriliyor. Edirne’ye yazıyorum ve bütün merkezleri hazır ettirdik.”

Hamdi Efendi’ye, “Milletvekilleri için bir haber aldınız mı? Milletvekillerinin telgrafhanesi haberleşme yapıyor mu?” diye sordum.

Hamdi Efendi:“Evet yapıyor. 14. Kolordu Komutanı burada. Paşa istiyordu verelim mi?”

Bundan sonra artık Hamdi Efendi'nin sözünü işitemedik. İstanbul merkezinde işgal edilmiş olduğu kanaatine vardık.

Ankara'da Olağanüstü Yetkili

Bir Meclis'in Toplanması Kararı

16 Mart'ta, İstanbul işgal edilir edilmez, birtakım önlemler aldık. Bunların içinde en önemlisi, olağanüstü yetiler taşıyan bir Meclis'in Ankara'da toplanması amacını taşıyan, millet ve vatani görevlerimizle ilgili karar ve bu kararın uygulanmasıdır.

Bu konudaki kararımızı ve bu kararın nasıl uygulanacağını gösteren bir bildirimi, 19 Mart 1920'de, yani İstanbul'un işgalinden üç gün sonra yayımladım.

Bu konu üzerinde, iki gün boyunca komutanlarla makine başında görüşerek, düşüncelerini öğrendim. Ben ilk yazdığı müsveddede, "kurucu Meclis" tanımını kullanmıştım. Niyetim de, toplanacak meclise ilk anda devletin yönetim biçimini değiştirme yetkisi verilmesini sağlamaktı. Ama bu tanımın kullanılmasındaki amacı gereği gibi açıklamadığı ya da açıklamak istemediği için, halkın

alışkın olmadığı bir tanımdı, gerekçesiyle Erzurum ve Sivas'tan uyarı aldım. Bunun üzerine, "olağanüstü yetkili bir meclis," demekle idare ettim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplanıyor

Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasını ve açılması için çalıştığımız günlerde, bizi en çok uğraştıran, Düzce, Hendek, Gerede, Bolu bölgelerindeki yerlerden başlayıp Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankara'ya yaklaşacak kadar yayılan gericilik ve ayaklanma olayları olmuştur. Ben bir yandan bu olayların durdurulmasına çalışırken bir yandan da Ankara'da toplanmakta olan ve genel durumu henüz tam olarak bilmeyen milletvekillelerini, ayaklanmalardan koruma yollarına çalışıyordum. Böyle durumların meydana gelmesiyle Meclis'in toplanamaması gibi hayırsız olasılıkları önlemek için uğraşıyordum. Bu nedenle Meclis'i açmakta çok acele ediyordum. Sonunda, gelebilen milletvekilleriyle yetinerek, 23 Nisan Cuman günü Meclis'in açılmasına karar verdik.

Şimdiye dek sizlere aktardıklarım, kişisel olarak ve Temsil Heyeti adına değindiğim olayların açıklanmasıyla ilgiliydi. Bundan sonra söyleyeceklerim, Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve hükümet kurulduktan bugüne kadar oluşan olayları ve inkılapları kapsayacaktır.

Türk Milletinin İzleyeceği İlke: Milli Siyaset

Meclis'in açıldığı ilk günlerde; Meclis'e, içinde bulunduğumuz vaziyet ve koşulların açıklanıp takip ve uygulanmasını doğru bulduğum görüşümü bildirdim. Bu düşüncelerimin başlıcası, Türkiye'nin, Türk milletinin izlemesi gereken siyasi ilkeyle ilgiliydi.

Bolu, Düzce, Adapazarı ve İzmit Bölgelerindeki bu ayaklanma, bu kez 4 Haziran 1920 gününe kadar üç aydan fazla sürdü. Daha sonra, 29 Temmuzda yeniden bir ayaklanma oldu. Bununla birlikte, sonuç olarak ayaklananlar tümüyle bozguna uğratılmış ve elebaşları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasaların göre cezalandırılmıştır. Hilafet Ordusu'nun Bolu yakınlarında bulunan bölümü de bozguna uğratıldı.

Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan Ayaklanmaları

Vatanımızın kuzeybatı bölgesinde asilerle uğraşırken, memleketin ortasında Yenihan, Yozgat ve Boğazlıyan dolaylarında ayaklanmalar başlıyor. Bu ayaklanma hareketleri de anlatılmaya değer.

14 Mayıs 1920 tarihinde Postacı Nazım ve Çerkez Kara Mustafa adında birtakım adamlar, otuz, kırk kişiyle Yenihan'a bağlı Kaman köyünde ayaklandılar. Bu ayaklanma artan bir sertlikle yayıldı. Ayaklananlar, 27-28 Mayıs 1920 gecesi Çamlıbel'de bulunan bir birliğimiz basarak tutsak ettiler. 28 Mayıs 1920'de başka bir bölüm asiler de Tokat yakınlarında yürüyüş halinde bulunan bir taburumuza saldırarak dağıttılar ve bir bölümünü tutsak ettiler. Asiler atakların artırarak, 6-7 Haziran 1920 gecesi Zile'yi ele geçirdiler.

1920 yılı Temmuz'unun ortalarına kadar bu ayaklananların kovalanması ve durdurulmasıyla uğraşıldı.

Eskişehir'deki Ethem Bey birliğiyle Bolu dolaylarındaki İbrahim Bey birliği de Yozgat bölgesine gönderildiler. İbrahim Bey, ayaklananların ortadan kaldırılmasını ancak üç aydan fazla bir zamanda başarabildi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin

Dışişleri Üzerine Verdiği İlk Karar

Kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, dışişleriyle ilgili ilk kararı, Moskova'ya bir kurul gönderilmesi olmuştur. Kurul, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlığındaydı. İktisat bakanı Yusuf Kemal Bey üye bulunuyordu. 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan yola çıkan kurulun temel görevi, Rusya'yla ilişki kurmaktı. Rusya'nın hükümetimizle yapacağı antlaşmanın birtakım ilkeleri belirlenip, 24 Ağustos 1920'de ön imzası yapılmış olmakla birlikte, durumun gereği olarak uzlaşılamayan kimi noktalardan dolayı antlaşma gecikmiştir. Moskova Antlaşması denilen belge, ancak 16 Mart 1921'de imzalanabilmiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal

Halifeliğin,

Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı'nı Kaldırılması,

Öğretimin Birleştirilmesi Kararı

Bu yazışmadan sonra, savaş oyunu dolayısıyla İsmet Paşa ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa İzmir'e gelmişlerdi. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa da daha önce orada bulunuyordu. Hepimiz hilafetin kaldırılması gerektiğini düşünüyorduk. Aynı zamanda Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı (Şeriye ve Evkaf Vekâleti)nı da kaldırmak ve öğretimi birleştirmek düşüncesindeydik.

1924 yılı Mart'ının birinci günü Meclis'i açmam gerekiyordu.

Şubat 1924 günü Ankara'ya dönmüştük. Burada da gerekli kişilere kararımı bildirdim. Meclis'te bütçe görüşmeleri yapılıyordu. Hanedan ödenekleriyle Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı bütçeleri üzerinden durmak gerekiyordu. Arkadaşlarımız, bu amaca göre konuşma ve eleştirilere başladılar. Görüşme ve tartışma sürdürüldü. 1 Mart günü, Büyük Millet Meclisi'nin beşinci çalışma

yılı dolayısıyla verdiğim söylevde özellikle şu üç noktaya değindim:

Millet, Cumhuriyetin bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin olarak ve sonsuza dek korunmasını istemektedir. Milletin isteğı, cumhuriyetin hiç zaman yitirilmeden, denenmiş ve kanıtlanmış bütün temellere bir an önce ve tümüyle dayandırılması, diye belirtilebilir.

Kamuoyunda belirlenen eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an önce uygulanmasını gerekli görüyoruz. Müslümanlığı, yüzyıllardan beri yapıldığı gibi bir siyaset aracı olarak kullanılmaktan kurtarmanın ve yüceltmenin çok gerekli olduğu gerçeğini de görmüş bulunuyoruz.

2 Mart günü, Parti Grubu içtima ettirildi. İşaret ettiğim, bu üç mesele görüşüldü. İlkeler üzerinde anlaşıldı. 3 Mart günü Meclis'in birinci oturumunda, gelen yazılar arasında şu önergeler okundu: Hilafetin kaldırılmasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye dışına çıkarılmasına ilişkin Şeyh Saffet Efendi'yle elli arkadaşının kanun teklifi.

-Din İşleri ve Vakıf Bakanlığı'nın, Genelkurmay Başkanlığı'nın kaldırılmasına ilişkin Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının kanun teklifi.

-Öğretimin birleştirilmesine ilişkin Saruhan Milletvekili Vasıf Bey ve elli arkadaşının önergeleri alınmıştır.

Başkan kürsüsünde buluna Fethi Bey, efendim birçok imzayla gelen bu yasa tekliflerinin, hemen görüşülmesiyle ilgili öneriler vardı. Yüksek oyunuzda sunacağım, dedi ve komisyonlara gitmeden, hemen görüşülmesini oyladı ve kabul edildiğini bildirdi.

Bu kanunlarla, "Türkiye Cumhuriyeti'nde, halkla ilgili kuralları koymaya ve yürütmeye sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükümetin yetkili olduğu" ve "Din İşleri ve Vakıf Bakanlığı'nın kaldırılmış" olduğu saptandı. Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumları... Bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığı'na aktarılıp bağlandı.

Halife indirildi ve hilafet kaldırıldı ve indirilen halife ve Osmanlı Hanedan soyundan olan herkese, Türkiye Cumhuriyeti

ülkesinde oturmak süresiz olarak yasaklandı. Halifelik makamının korunmasında dinsel ve siyasal yarar ve zorunluluk bulunduğu inancında olan kimi kişiler, bilgilerinize sunduğum karaların alındığı son dakikalarda, halifelik görevini üzerime almamı önerdiler.

Bu gibilere, hemen gereken olumsuz cevabını vermiştim. Açık ve kesin olarak söylemeliyim ki, Müslümanları bugün bile bir halife korkuluğu ile uğraştırıp aldatmak çabasında bulunanlar, yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türkiye'nin düşmanlarıdır.

Cumhuriyet Düşmanlarının Son Alçakça Girişimleri

Bütün bu yapılanlar, elbette Cumhuriyet'in başarısıyla sonuçlandı. Ayaklananlar yok edildi. Ancak Cumhuriyet düşmanları, büyük komplonun bütün safhalarıyla son bulduğunu kabullenmediler. Alçakçasına son bir girişimde bulundular. Bu girişimler İzmir suikastı olarak kendini gösterdi. Cumhuriyet mahkemelerinin ezici pençesi, bu kez de cumhuriyeti, cana kıyıcıların elinden kurtarmayı başardı.

Yurtta Sükûnet ve Güvenliği Sağlamak için

Uygulanan Olağanüstü Önlemlerin İyi Sonuçları

Ciddi gereksinimler olup da, hükümet tarafından olağanüstü tedbirler alınması gerektiği yolundaki görüşümüzü ilk belirttiğimiz zaman bunu iyi karşılamayanlar vardı. Takrir-i Sükûn Kanunu'nu ve İstiklal Mahkemeleri'ni zorbalık aracı olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşünceyi aşılamaaya çalışınlar oldu.

Şüphe yok ki, zaman ve olaylar, nefret uyandırıcı düşünceyi aşılamaaya çalışanları, elbette utanılacak duruma düşürmüştür. Biz, olağanüstü ama kanuna uygun olarak aldığımız önlemleri hiçbir zaman ve hiçbir şekilde kanun dışına çıkmak için araç olarak kullanmadık, tersine, memlekette dinginlik ve düzen kurmak için uyguladık, devletin varlığın ve bağımsızlığını, sağlamak için kullandık. Biz, o önlemleri, milletin uygarca ve sosyal gelişmesine yararlı kıldık. Milletimizin başına giymekte olduğu, bilgisizlik, aymazlık, bağınazlık, yenilik ve uygarlık düşmanlığının belirgin işareti gibi görünen fesi atarak, onun

yerine bütün uygar dünya tarafından kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk milletini uygar toplumlardan anlayış yönünden de hiçbir farklılığı bulunmadığı göstermek kaçınılmaz oluyordu. Bunu, Takriri-i Sükûn Kanunu yürürlükteyken yaptık. Bu yasa yürürlükte olmasaydı yine yapacaktı. Ama, bu uygulamada yasanın yürürlükte oluşu kolaylık sağladı. Gerçekten de Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlükte olması, kimi gericilerin, milleti geniş ölçüde zehirlemesini önlemiştir.

Tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük ve türbe bekçiliği vb. birtakım unvanların yasaklanıp kaldırılması da Taksir-i Sükûn Kanunu döneminde yapılmıştır. Bu konudaki uygulamaların toplumumuzun, boş inançlara bağlı, ilkel bir halktan oluşmadığını göstermek bakımından ne denli gerekli olduğunu çok iyi bilirsiniz.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin, yetkilerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen, yazgıların ve yaşamlarını falcılara, büyücülere, üfürükçülere, muskacıların

ellerine bırakan insanlardan oluşmuş bir topluluğa ulus gözüyle bakılabilir mi?

Milletimizin gerçek niteliğini, yanlış bir yolda gösterebilen ve yüzyıllar boyunca göstermiş olan bu gibi adamların ve kuramların, Yeni Türkiye Devleti'nde, Türk Cumhuriyeti'nde çalışmalarına göz yumulmalı mıydı? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenileşme adına, en büyük ve giderilemez yanlışlı olamaz mıydı? İşte, biz, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yürürlükte oluşundan yaralandıksa, bu tarihsel yanlışlığa düşmemek için, milletimizin bağnaz ve ortaçağlara yaraşır kafada olmadığı kanıtlamak için yararlandık.

Milletimizi, sosyal, ekonomik, kısacası bütün uygarca iş ve ilişkilerinde ulaşmış olduğu verimli aşamaların güvencesi olan yeni kanunlarımız da... Kadın özgürlüğünü güvence altına alan ve aileyi sağlamlaştıran Medeni Kanun da sözünü ettiğimiz bu zaman içinde yapılmıştır.

Görülüyor ki, biz her araçtan yalnız ve ancak bir tek temel görüşe dayanarak yararlanıyoruz. O görüş şudur: Türk milletini uygar

dünyada, yaraştığı kata yükseltmek, Türkiye Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha çok güçlendirmek... Ve bunun için de zorbalık düşüncesini öldürmek...

Türk Gençliğine Bıraktığım Emanet

Sizi günlerce işlerinizden alıkoyan uzun ve ayrıntılı konuşmama, en nihayet, geçmişe karışmış bir dönemin öyküsüdür. Bunda ulusum için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek kimi noktaları belirtebilmişsem kendimi mutlu sayacağım.

Bu konuşmamla, ulusal varlığı sona ermiş sanılan büyük bir milletin bağımsızlığını nasıl kazandığını ve bilim ve tekniğin en son esaslarına dayanan, ulusal ve çağdaş bir devleti, nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, asırlardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu sonucu, Türk gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, sonsuza dek korumak ve savunmaktır.

Varlığını ve geleceğinin tek temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. Gelecekte de, seni bu hazineden mahrum bırakmak isteyecek iç ve dış düşmanların olacaktır. Bir gün, bağımsızlık ve cumhuriyeti savunma mecburiyetine düşürsen, göreve atılmak için, içinde bulunacağın durumun imkân ve koşullarını düşünmeyeceksin! Bu imkân ve koşullar çok elverişsiz olabilir. Bağımsızlığına ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada benzeri görülmemiş bir zaferin temsilci olabilirler. Zorla ve aldatmacayla aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve ülkenin her köşesi fiilen işgal edilmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acıklı ve daha korkunç olmak üzere, ülkenin içinde, iktidarda bulunanlar aymazlık, sapkınlık ve hatta hainlik içinde bile bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri kişisel çıkarlarını istilacıların siyasi emelleriyle birleştirebilir. Ulus, yoksulluk ve sıkıntı içinde yorgun ve bitkin düşmüş olabilir.

Ey Türk geleceğinin evladı! İşte, bu imkân ve koşullarda bile vazifen, Türk bağımsızlık ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kuvvet damarlarındaki asil kanda mevcuttur!